

Міністерство освіти і науки України
Національний університет «Києво-Могилянська академія»
Факультет правничих наук
Кафедра кримінального та кримінального процесуального права

Магістерська робота

освітній ступінь - магістр

на тему: **«ТРИМАННЯ ПІД ВАРТОЮ
ЯК ЗАПОБІЖНИЙ ЗАХІД КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ»**

Виконав:

студент 2 р. н. МП «Право»
факультету правничих наук
Петрушин Дмитро Євгенович

Керівник:

к.ю.н., доцент кафедри
кримінального
та кримінального процесуального
права
Шкелебей Вікторія Анатоліївна

Рецензент:

_____

Магістерська робота захищена
з оцінкою _____

Секретар ЕК _____

«__» _____ 20__ р.

Декларація
академічної доброчесності

Я, Петрушин Дмитро Євгенович,
студент II року навчання магістерської програми за спеціальністю
«Право» факультету правничих наук НаУКМА підтверджую таке:

- написана мною магістерська робота на тему:

**«Тримання під вартою як запобіжний захід
кримінального провадження»**

відповідає вимогам академічної доброчесності та не містить порушень,
передбачених п. 3.1. Положенням про академічну доброчесність здобувачів
освіти у НаУКМА, зі змістом якого я ознайомлений.

17.06.2021

Дата

Підпис

Петрушин Д.Є.

Прізвище, ініціали

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ.....	4
ВСТУП.....	5
РОЗДІЛ 1. Загальна характеристика інституту тримання під вартою як запобіжного заходу	7
1.1. Розвиток та правова природа інституту тримання під вартою як запобіжного заходу	7
1.2. Значення інституту тримання під вартою як виняткового запобіжного заходу	10
РОЗДІЛ 2. Правова характеристика запобіжного заходу у виді тримання під вартою	15
2.1. Підстави та умови застосування запобіжного заходу у виді тримання під вартою	15
2.2. Процесуальна форма застосування, зміни та скасування запобіжного заходу у виді тримання під вартою	21
2.3. Обставини, що враховуються на різних стадіях кримінального провадження	29
РОЗДІЛ 3. Міжнародні правові основи захисту прав, свобод і законних інтересів особи під час застосування до неї запобіжного заходу у виді тримання під вартою.....	46
3.1 Міжнародні гарантії у сфері правового регулювання запобіжного заходу у виді тримання під вартою	46
3.2 Практика Європейського суду з прав людини при застосуванні запобіжного заходу у виді тримання під вартою	52
ВИСНОВКИ	63
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	66

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

ЗУ – Закон України

КПК – Кримінальний процесуальний кодекс України

КСУ – Конституційний Суд України

КУ – Конституція України

ВССУ - Вищий спеціалізований суд України з розгляду цивільних і кримінальних справ

ВСУ – Верховний Суд України

ЄСПЛ, Суд – Європейський суд з прав людини

ВСТУП

Актуальність тематики дослідження. Тримання під вартою є найсуворішим – а тому і найважливішим запобіжним заходом. Незважаючи на те, що прийнятий у 2012 році КПК суттєво розширив обсяг прав і свобод підозрюваних, обвинувачених, а також деталізував порядок застосування запобіжних заходів - при безпосередньому правозастосуванні залишаються невирішеними проблеми як в процесуальному аспекті, так і в матеріальному.

[1] Актуальності дослідженню додає і поширеність застосування даного виду запобіжного заходу – тримання під вартою було та залишається найрозповсюдженим серед застосованих. [2]

З урахуванням динамічності судової практики та необхідності постійного удосконалення національного законодавства є необхідність виокремлення особливостей та проблем у кримінальному процесі, що безпосередньо впливають на правозастосування.

Нормативну базу дослідження складають насамперед положення КПК, Листи ВССУ, рішення КСУ, ВСУ. Окрім зазначених, широко використовувались міжнародні правові акти, якими встановлені вимоги процесуального порядку обрання, зміни та скасування запобіжного заходу у виді тримання під вартою; а також стандарти матеріальних умов тримання під вартою. Для оцінки ефективності положень національних актів України додатково були проаналізовані положення кримінального процесуального законодавства іноземних країн. Практика ЄСПЛ в цьому дослідженні відіграє вирішальну роль, оскільки слугує одним із орієнтирів як для правозастосування, так і для нормотворення. Питання застосування запобіжних заходів, зокрема і у виді тримання під вартою, досліджували В.О. Січко, О.В. Сівак, Д.В. Колодчин, О.С. Осадча, А.Л. Даль, Т. Г.Фоміна.

Об'єктом дослідження є правовідносини, що виникають в сфері застосування запобіжних заходів.

Предметом дослідження є правова характеристика запобіжного заходу у виді тримання під вартою.

Дослідницьке питання: які особливості має порядок застосування запобіжного заходу у виді тримання під вартою?

Метою магістерської роботи є розкриття основних положень та особливостей при застосуванні запобіжного заходу у виді тримання під вартою.

Дана мета зумовила необхідність постановки та виконання наступних завдань:

- з'ясувати генезис і значення тримання під вартою;
- розкрити суть тримання під вартою як інституту;
- з'ясувати підстави та умови для обрання, зміни, скасування запобіжного заходу у виді тримання під вартою, оцінити їх юридичну визначеність у порівнянні з правовими системами інших держав;
- виокремити процесуальну форму застосування, зміни та скасування запобіжного заходу у виді тримання під вартою;
- проаналізувати обсяг обставин, що обов'язково повинні оцінюватись при застосуванні запобіжного заходу у виді тримання під вартою;
- виокремити міжнародні гарантії у сфері правового регулювання запобіжного заходу у виді тримання під вартою;
- виявити закономірності в практиці Європейського суду з прав людини при застосуванні запобіжного заходу у виді тримання під вартою.

Методи, які використовувалися у дослідженні наступні: діалектичний, формально-логічний, аксіологічний, антропологічний, системно-структурний, аналітичний, функціональний, інституційний, статистичний, порівняльно-історичний, порівняльно-правовий, герменевтичний, поведінковий, аксіоматичний та формально-юридичний.

РОЗДІЛ 1. Загальна характеристика інституту тримання під вартою як запобіжного заходу

1.1. Розвиток та правова природа інституту тримання під вартою як запобіжного заходу

Запобіжні заходи з давніх часів залишаються дієвим фактором для затримання ймовірного злочинця та запобігання вчиненню нових злочинів. Тримання під вартою є одним із найдієвіших, адже суттєво знижує вплив ймовірного злочинця на перебіг подальших подій, утім це також дуже сильно обмежує і потенційно невинну особу (враховуючи відсутність стандартів обґрунтування підозри впродовж тривалого часу існування кримінального процесу). Цей вид запобіжного заходу знаходить широке застосування в усіх країнах без виключення і зараз, враховуючи його ефективність.

Якщо спробувати визначити дату виникнення запобіжного заходу у виді взяття під варту, одразу можливо стикнутися з наступною проблемою – важко провести межу, коли тримання під вартою почало застосовуватись на стадії розслідування правопорушень. Застосовуючи поділ П.І. Люблінського на общинний, княжий, царський та імператорські періоди, [3, с.208] О.В. Сівак зазначає, що у повній мірі тримання під вартою на території України почало застосовуватися в царському періоді, коли порука общини вже не могла в повній мірі забезпечити гарантії. В княжому періоді, якщо попереднє направлення у в'язницю і було можливим, то таке ув'язнення приймалося односторонньо, одноособово, що цілком відповідало інквізиційному процесу у ті часи. [4, с.19-20]

У царському періоді, у наказі Катерини II від 1767 р., а потім в Статуті благочинну 1782 р. було вперше чітко регламентований перелік підстав для затримання підозрюваних та деякі принципи, які є основою і для сучасного кримінального процесу: не ув'язнювати обвинувачених під варту без

повідомлення їм суті обвинувачення та без їх допиту, а також право на судовий розгляд скарг на незаконне ув'язнення. [4, с.20]

Приблизно до XIX століття не існувало чіткого розмежування на процесуальні заходи забезпечення досудового та судового провадження. Лише у 1832 році був прийнятий Звід законів, серед яких і був перший Кримінальний процесуальний кодекс в Російській імперії, який окремо передбачав процедури розслідування злочинів та пов'язаний з цим судовий процес. [5, с.81-83] Вперше запобіжний захід в кримінальному процесі окремо регламентовувався в Статуті кримінального судочинства 1964 року. В цьому нормативно-правовому акті був застосований досить прогресивний підхід до визначення виду запобіжного заходу – в залежності від тяжкості інкримінованого злочину, кількості доказів «проти підозрюваного», віку, стану здоров'я та статусу у суспільстві. Необхідно зазначити і про регламентацію порядку подачі скарг на винесення рішення про застосування запобіжного заходу. Звичайно, такий підхід до обрання не є ідеальним: вищезазначений Статут не виключав можливості впливу на підозрюваного для отримання необхідного визнання вини, при оскарженні судового рішення не дозволялася участь захисника. [6, с.2310-2311]

До революції 1917 року діяльність правоохоронних та судових органів продовжувала регулюватися в першу чергу Статутом Кримінального Судочинства 1864 р. Під час існування Української Народної Республіки (УНР) чинність вищезазначеного нормативно-правового акту залишалася, однак з урахуванням змін, внесених Тимчасовим урядом. Щодо кодексів, розроблених в УНР, то вони знайшли своє застосування лише щодо «надзвичайного правосуддя» (що мало ознаки інквізиційного процесу) - в першу чергу щодо військовослужбовців-правопорушників. [7, с.212]

В цьому контексті також необхідно зазначити про «Інструкцію військовому революційному суду» від 05 березня 1918 року. Незважаючи на назву, цим нормативно-правовим актом регулювався кримінальний процес не лише проти військовослужбовців, а й щодо цивільних осіб. Окрім зазначення

меж компетенції органів щодо розслідування і вчинення найбільш тяжких злочинів (зокрема вбивств, підпалів, розбійних нападів) , для усіх підсудних встановлювався обов'язковий запобіжних захід у виді тримання під вартою. [8, с.212; 7, с. 25] Беззаперечно, такий суворий підхід був спричинений подіями, які тривали на той час - недостатні ресурси для розслідування, тому запобігання злочинам компенсувалися жорсткими методами щодо потенційних злочинців (втім, така заміна не завжди виправдовувала себе).

З установленням радянської влади на території України порядок застосування запобіжних заходів почав регулюватися Зібранням У законень і Розпоряджень Робітничо-Селянського Уряду України від 13.10.1922 року. Цей нормативно-правовий акт передбачав такі види як підписку про невиїзд, особисту та майнову поруку, заставу, домашній арешт та взяття під варту. [7, с.212]

Важливість останнього запобіжного заходу не зменшувалась з часом, а лише зростала, особливо під час військового стану. На період Другої світової війни законом знову був легалізований «інквізиційний процес». Щодо цього Б.Н. Земцов у своєму дослідженні зазначав: «...у місцевостях, при оголошеному військовому стані, військові трибунали могли розглядати справи протягом двадцяти чотирьох годин, після вручення обвинувального висновку обвинуваченому. Касаційному оскарженню такі вироки не підлягали» [9, с.274] Звісно, за таких обставин не було необхідності у застосуванні запобіжних заходів (достатньо було часу, відведеного для тривалості затримання).

Нові альтернативні запобіжні заходи запропонував Кримінальний процесуальний Кодекс 1960 року. Це громадська порука, віддача неповнолітніх під нагляд батьків, опікунів, піклувальників або адміністрації спеціалізованої установи. [4, с. 36-37] Такі альтернативи надавали змогу при правозастосуванні частіше уникати повного обмеження свободи підозрюваного. Тобто, можливо відмітити певну зміну підходів щодо обов'язковості використання запобіжного заходу у виді тримання під вартою в напрямку гуманізації.

Що стосується законодавства за часів незалежності України, то КПК 1960 залишав чинність аж до 2012 року, коли був прийнятий новий кодекс, що відповідав сучасним реаліям. [1] Детальне вивчення і аналіз положень вищезазначеного нормативно-правового акту у контексті питання тримання під вартою проведено у наступних підрозділах.

1.2. Значення інституту тримання під вартою як виняткового запобіжного заходу

Проаналізувавши розвиток даного запобіжного заходу, наступним логічним кроком вбачається з'ясування його сутності та значення. У дослідженні даного питання варто розпочати з термінології. Стаття 183 КПК тлумачить тримання під вартою як винятковий запобіжний захід, який застосовується виключно у разі, якщо прокурор доведе, що жоден із більш м'яких запобіжних заходів не зможе запобігти ризикам. [1, ст. 183] Безумовно, така дефініція не є ідеальною для розуміння і спрямована в першу чергу на процесуальне застосування.

Надавав визначенню поняттю тримання під вартою і КСУ:

«Тримання під вартою є найбільш суворим запобіжним заходом, пов'язаним з обмеженням конституційного права особи на свободу, який полягає в примусовій ізоляції підозрюваного, обвинуваченого шляхом поміщення його в установу тримання під вартою на певний строк із підпорядкуванням режиму цієї установи.» [10, п. 2.4]

Втім, така дефініція також не є досконалою з огляду на ознаку «поміщення в установу» (адже це є релевантним і для поміщення до закладу з надання психіатричної допомоги).

Що стосується наукової доктрини, то єдиного розуміння щодо даного запобіжного заходу тут не було досягнуто. Так, Р.В. Орлов визначав тримання під вартою як виключний засіб запобігання, що застосовується тільки на

підставі судового рішення стосовно обвинувачених (у виключних випадках щодо підозрюваних) та підсудних на підставах та в порядку, що встановлених законом. [11, с. 7] Стосовно цього визначення аргументованою вбачається критика А.Л. Даля, який зазначав, що така дефініція є досить загальною та може бути застосована до визначення й інших запобіжних заходів, наприклад, до домашнього арешту. [12, с.334]

Щодо цього питання зазначав також Р.Р. Байрамов: «взяття під варту це запобіжний захід, який полягає в обмеженні свободи обвинуваченого, а у виняткових випадках - підозрюваного, тобто осіб, винність яких не встановлено вироком суду, що вступив у законну силу в передбаченому порядку, з тим щоб вони не ховалися від дізнання, попереднього слідства і суду, не стали на заваді встановленню істини у кримінальній справі, не продовжували займатися злочинною діяльністю, а також для забезпечення виконання вироку.» [13, с.11] Погоджуючись з А.Л. Далем про можливість застосування такого визначення і до домашнього арешту, [12, с.334] необхідно сказати і про відсутність зазначення ще однієї важливої ознаки – тимчасовості.

Мета застосування усіх запобіжних заходів зазначена в статті 177 КПК. Відзначаючи важливість її правильного формування для обґрунтування подальшого застосування тримання під вартою, хотілося б звернути на п. 4 ч. 1 вищезазначеної статті, за допомогою якого законодавець встановив невичерпний перелік щодо способів перешкоджання кримінальному провадженню (а отже - і дискрецію для слідчого судді в цьому аспекті).

Деякі науковці тримання під вартою розширяють список цілей запобіжних заходів. Зокрема, О.О. Чувільов і Р.Р. Байрамов вказують ще забезпечення виконання вироку. [12, с. 334; 13, с. 11] Однак таке зазначення не є досконалим, адже, по-перше, це просто може вписуватись в п.4 ч. 1 ст. 177 КПК «перешкоджати кримінальному провадженню іншим чином», а, по-друге, не завжди кримінальне провадження завершується винесенням вироку.

Ще одним важливим аспектом для розкриття зазначеного інституту є його засади. Безперечно, одним із найважливіших принципів для застосування

тримання під вартою є верховенство права. Для демонстрації деяких складових цієї засади, можна звернутись до ст. 29 КУ, яка встановлює право кожної людини на свободу і особисту недоторканість: «Ніхто не може бути заарештований або триматися під вартою інакше як за вмотивованим рішенням суду і тільки на підставах та в порядку, встановлених законом...» [14, ст. 29]

Щодо цих положень є рішення Конституційного Суду України, яке встановлює конкретні вимоги для застосування запобіжного заходу у виді тримання під вартою: вмотивоване рішення суду, підстави та порядок застосування повинен визначатися законом при гарантуванні справедливої судової процедури і принципу верховенства права. [15, п. 2.1]

Варто відзначити і міжгалузеві принципи, які поширюються в тому числі і при застосуванні вищезазначеного запобіжного заходу - принципи диспозитивності, невтручання у приватне життя, забезпечення права на оскарження процесуальних рішень, дій чи бездіяльності та ін. Вони проявляються, наприклад, у забороні продовження запобіжного заходу при відсутності клопотань сторони обвинувачення [15, п. 5], гарантії своєчасного апеляційного перегляду рішення суду щодо наданого питання. [10, п. 2.4]

Спеціальні принципи, що стосуються безпосередньо тримання під вартою, формувалися здебільшого завдяки діяльності ЄСПЛ (більш детально – в підрозділі 3.1). В подальшому важливі аспекти інкорпоровалися у законодавство або напряду використовуються національними судами.

Оцінюючи значення інституту тримання під вартою, то це можливо прослідкувати за допомогою історичного методу. Беззаперечно, порука (як альтернативний захід) впродовж усього існування людського соціуму залишається дієвим запобіжним заходом, утім вона частково втратила свою ефективність через ускладнення соціального середовища та глобалізацію.

На даний момент, незважаючи на спрямування законотворчості в бік декриміналізації, тримання під вартою складає біля 57% від усіх обраних запобіжних заходів. [2] Рішенням деяких ситуацій дійсно може бути лише цей суворий, але ефективний захід. Однак позитивні результати матимуть місце

лише у разі дійсно виправданого застосування, а не як каральна опція чи спосіб для впливу на підозрюваного.

* * *

Проаналізувавши історію використання тримання під вартою, можливо заявити, що цей запобіжний захід у сучасному розумінні цього явища виник лише в XVIII столітті. Саме тоді відбулось перетворення від такого неправового заходу як одноособове вирішення про обмеження волі до суворо регламентованого процесу з встановленими гарантіями для підозрюваного. Беззаперечно, в різні проміжки часу в подальшому використанні такого заходу знову набувало ознаки карального характеру (наприклад, період Другої світової війни), однак це було тимчасовим явищем, і сьогодні такий підхід здається абсурдним і протиправним.

Як можна побачити з історії, з ускладненням соціальних зв'язків тримання під вартою виявилось більш ефективним за поруку і в певних ситуаціях її повністю замінило. Тримання під вартою є одним із найдієвіших «запобіжників», особливо при застосуванні до підозрюваних у вчиненні тяжких і особливо тяжких злочинів. Майже повна ізоляція від навколишнього світу ефективно нівелює можливість комунікації зі співниками та інші прояви впливу на кримінальний процес. Втім, беззаперечно, таке «відірвання» особи є і головним мінусом. Даний запобіжний захист є найтяжчим, тому повинен використовуватися лише як виключення. Наразі наша держава рухається на шляху гуманізації кримінального процесу, і тримання під вартою поступово «витісняється» домашнім арештом або заставою. Однак така заміна може бути лише частковою, адже застосування в певних випадків вищезазначених заходів не може досягнути цілей з тією ж ефективністю як і тримання під вартою.

Досліджуючи сутність інституту тримання, необхідно звертатись насамперед до КПК. У цьому акті надається дефініція та розкривається мета такого застосування. Однак важливо пам'ятати, що визначення у КПК

встановлено в першу чергу з метою правозастосування, а, отже не повністю розкриває усю сутність інституту. Для повного розуміння тримання під вартою варто тлумачити як тимчасовий запобіжний захід, який полягає в обмеженні свободи підозрюваного або обвинуваченого, з метою запобігання спробам їх переховування від досудового слідства або суду, впливу на учасників кримінального провадження, вчиненню нових правопорушень або перешкоджання кримінальному провадженню іншим чином. Це в цілому відповідає меті застосування запобіжних заходів відповідно до ст. 177 КПК.

Як і будь-який запобіжний захід, тримання під вартою застосовується відповідно до встановлених стандартів. Безпосередньо при обранні тримання під вартою слідчий суддя ґрунтується на спеціальних принципах, які є «деталізацією» загальних засад кримінального провадження. Вони є гарантією для уникнення зловживань в кримінальному провадженні та фундаментом для аргументації рішень.

РОЗДІЛ 2. Правова характеристика запобіжного заходу у виді тримання під вартою

2.1. Підстави та умови застосування запобіжного заходу у виді тримання під вартою

Підстави та умови застосування будь-якого запобіжного та їх обґрунтування мають велике значення для кримінального провадження – як для сторони захисту (обмеження прав), так і для сторони обвинувачення (запобігання ризикам відповідно до ст. 177 КПК). Тому розуміння даних, при яких до особи застосовується запобіжний захід у виді тримання під вартою - суттєво впливає на рішення слідчого судді/суду з поданого питання.

У статті 177 КПК серед підстав зазначено дві (загальні): наявність ризиків, які дають достатні підстави слідчому судді, суду вважати, що підозрюваний, обвинувачений, засуджений може негативно впливати на кримінальне провадження та наявність обґрунтованої підозри у вчиненні особою кримінального правопорушення.

Обґрунтування ризиків, зазначених у частині 2 вищезазначеної статті є обов'язковим при клопотанні про застосування будь-якого запобіжного заходу. Згідно Листа Вищого Спеціалізованого Суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 04.04.2013 р. перелік підстав є вичерпним і не може розширювально тлумачитись. [16, п. 9] Це беззаперечно, є гарантією захисту прав підозрюваного і «запобіжником» від зловживань.

Тлумачення обґрунтованої підозри можливо знайти у рішенні ЄСПЛ (справа «Нечипорук і Йонкало проти України»): « ... означає, що існують факти або інформація, які можуть переконати об'єктивного спостерігача в тому, що особа, про яку йдеться, могла вчинити правопорушення». [18, п.175]

Важливо відзначити і право вільного розсуду слідчого судді, суду - поняття «достатні підстави», зазначене в статті 177 КПК, є досить широким і

питання визначення є ситуативним. Звертаючись до історично-порівняльного методу, появу поняття «достатніх обставин» можливо відслідкувати в рішенні Верховним судом США у 1878 році у рішенні по справі Стейсі проти США: «співробітник поліції має достатні підстави для арешту, якщо факти й обставини, які сприймаються ним, є такими, що переконали б розумну й обережну людину в тому, що скоєно злочин» [19, с. 29-30] З того часу таке розширювальне тлумачення надає змогу ситуативно підходити до вирішення складних кейсів і взято на «озброєння» іншими країнами.

Перелік умов застосування запобіжного заходу саме у виді тримання під вартою зазначенні у статті 183 КПК. До умов застосування належить - в першу чергу підозра у кримінальному правопорушенні, за яке передбачено покарання саме у вигляді позбавлення волі [20, с. 95-97] – окрім обставин передбачених п. 1 ч.2 ст. 183 КПК (в цьому аспекті звертається увага в першу чергу на суворість можливого покарання, а не наявність процесуального документу) . Важливо відмітити і градацію щодо можливості застосування залежно від посткримінальної поведінки особи (наприклад, чи переховувалась особа).

Наступною умовою є доведення прокурором, що жоден із більш м'яких запобіжних заходів не зможе запобігти ризикам, передбаченим статтею 177 цього Кодексу. Це є обов'язковим для обрання запобіжного заходу у виді тримання під вартою, і враховуючи його суворість до такого підходу - не може бути виключень (про необхідність існування такого «запобіжника» зазначав і КСУ). [15, п. 3]

Також при обранні такого запобіжного заходу необхідно визначити розмір застави як альтернативу для підозрюваного. Враховуючи межі дослідження, важливо лише зазначити, що з метою запобігання спробам перешкоджання кримінальному провадженні слідчий суддя в визначених випадках може обмежитись лише обранням тримання під вартою без альтернативного варіант (ч. 4 ст. 187 КПК) - однак не допускається обов'язкове застосування запобіжного заходу у виді тримання під вартою.

Що стосується останньої умови, максимального терміну тримання під вартою (ч. 3 ст. 197 КПК) – то вона цілком співпадає з максимальним строком розслідування злочинів: 6 та 12 місяців відповідно (ч. 4 ст. 219 КПК).

Отже, умови застосування запобіжного заходу у виді тримання під вартою відповідають принципу юридичної визначеності (цьому сприяли межі, встановлені статтею 183 КПК). Підстави застосування, в свою чергу, передбачають певну дискрецію слідчого судді, враховуючи невичерпний перелік ризиків.

Оцінюючи «ефективність» усіх вищезазначених положень було б доцільно звернутися до порівняльно-правового методу.

Так, наприклад, національне законодавство ФРН (а саме Кримінально-процесуальний кодекс ФРН (StPO - Strafprozessordnung)) серед підстав для застосування запобіжного заходу встановлює наступні:

«До обвинуваченого може бути призначено запобіжний захід у вигляді тримання під вартою, якщо він обґрунтовано підозрюється у вчиненні злочину і є підстави для тримання під вартою. Він не може бути призначений, якщо він непропорційний важливості справи та очікуваному покаранню чи мірі реформування та безпеки.

(2) Причина для затримання існує, якщо обумовлена певними фактами:

1. встановлено, що обвинувачений втік або переховується,
2. при оцінці обставин окремої справи існує ризик ухилення обвинуваченого від кримінального провадження (ризик втечі), або
3. поведінка обвинуваченого виправдовує серйозні підозри, що він буде:
  - а) знищувати, змінювати, утилізувати, приховувати чи фальсифікувати докази або
  - б) впливати на співобвинувачених, свідків чи експертів у несправедливий спосіб або
  - в) спонукати інших так поводитися і якщо є ризик того, що визначення істини буде ускладнено (небезпека змови).

(3) Проти обвинуваченого у вчиненні кримінального правопорушення відповідно до частини 1 частини 1 статті 6 або частини 1 статті 13 Кодексу злочинів проти міжнародного права або частини 1 або частини 2 статті 129а, а також у поєднанні з частиною 1 статті 129б, або відповідно до статей 176с, 176d, 211, 212, 226, 306b або 306с Кримінального кодексу або, якщо діяння створило загрозу життю або здоров'ю іншої особи, відповідно до статей 308 (1) - (3) Кримінального кодексу, Також може бути обрано запобіжний захід у вигляді тримання під вартою, якщо немає підстав для тримання під вартою згідно з пунктом 2.

1) Підстава для затримання також існує, якщо особа підозрюється у

1. кримінальному правопорушенні, передбаченого статтями ... Кримінального кодексу або

2. повторно або безперервно вчиняє кримінальне правопорушення, яке серйозно порушує правопорядок згідно з розділами ... [в аспекті аналізу вказаних положень не є важливими аспекти кримінального матеріального права]

вчинив, і певні факти виправдовують ризик того, що він вчинить подальші тяжкі злочини такого ж роду або продовжить злочин до винесення остаточного вироку, позбавлення волі необхідне для відвернення неминучої небезпеки, а у випадках № 2 - позбавлення волі слід очікувати більше ніж на один рік. До оцінки невідкладної підозри у вчиненні правопорушення в розумінні частини 2 вироку 1 включаються також такі правопорушення, які є або були предметом інших проваджень, у тому числі остаточно закінчених.» [22, ст. 112-112а]

Таким чином, аналізуючи вищезазначені положення, можливо зробити певні висновки, а саме:

1. Як і в українському законодавстві, нормами Кримінального процесуального Кодексу Німеччини допускається виключення щодо застосування запобіжних заходів щодо осіб, які вчинили діяння що ставили загрозу здоров'ю та життю інших людей.

2. Разом з тим, встановлено, що необхідно довести не лише ризик впливу на докази або свідків, але й довести, що матиме місце маніпулювання

На відміну від українського вставлені такі ризики як небезпека маніпулювання доказів (що, відповідно, може бути підданим неоднаковому тлумаченню).

Окрім того, законодавство ФРН також встановлює певні виключення з вищезазначених підстав:

«(1) Якщо діяння карається лише позбавленням волі на строк до шести місяців або штрафом до ста вісімдесяти добових ставок, запобіжний захід у вигляді тримання під вартою не може бути призначений через ризик змови.

(2) У цих випадках запобіжний захід у вигляді тримання під вартою може бути призначений лише через загрозу втечі, якщо обвинувачений

1. вже ухилився від процедури або домовився про втечу,
2. не має постійного місця проживання або місця проживання в межах дії цього Закону, або
3. не може ідентифікувати себе як особистість.» [22, ст. 113]

Таким чином, у порівнянні із законодавством України, тут допускається більше широкий простір для застосування тримання під вартою для осіб, санкція за діяння яких не передбачає позбавлення волі (в КПК для таких осіб застосування запобіжного заходу у виді тримання під вартою передбачене лише якщо підозрюваний, обвинувачений не виконав обов'язки, покладені на нього

при застосуванні іншого, раніше обраного запобіжного заходу, або не виконав у встановленому порядку вимог щодо внесення коштів як застави та надання документа, що це підтверджує). [1, ст. 183]

Що стосується максимальних строків застосування запобіжного заходу у виді тримання під вартою – то в законодавстві ФРН встановлюється загальне обмеження - не більше 6 місяців, але може бути пролонговано на більший період. Таким чином, КПК України встановлено більш жорсткі рамки (враховуючи встановлення максимального загального строку тримання під вартою).

Ще одним актом іноземного процесуального права, який було б доречно проаналізувати є Кримінально-процесуальний кодекс Грузії. Так, серед підстав для застосування запобіжних заходів вказаним актом встановлено:

«Стаття 198. Цілі та підстави застосування запобіжного заходу

1. Запобіжний захід застосовується для того, щоб обвинувачений не ухилявся від явки до суду, не допускав його подальшої злочинної діяльності, забезпечував виконання покарання. Підсудний не може бути засуджений до позбавлення волі чи будь-якого іншого запобіжного заходу, якщо цілі, зазначені в цьому розділі, можуть бути досягнуті шляхом застосування інших, менш суворих заходів запобіжного заходу.

2. Підставою для застосування запобіжного заходу є обґрунтоване припущення, що обвинувачений переховується або не з'являється до суду, знищує відомості, що мають значення для справи, або вчиняє новий злочин.

3. При внесенні клопотання про застосування запобіжного заходу прокурор зобов'язаний обґрунтувати доцільність запитуваного ним запобіжного заходу та доцільність застосування іншого, менш суворого запобіжного заходу.

4. Суд уповноважений застосувати до обвинуваченого запобіжний захід у вигляді тримання під вартою лише у разі неможливості досягнення цілей, передбачених частиною першою цієї статті, шляхом застосування іншого, менш суворого запобіжного заходу.» [23, ст. 198]

Аналізуючи вищезазначені положення, необхідно відзначити їх певну проблематику – наприклад, неврахування такого ризику як незаконний вплив на інших учасників кримінального процесу. Крім того, виникають побічні питання щодо істотності такого ризику як припущення, що «особа не з'являється до суду» – чи можливо іншими способами забезпечити явку до суду? Так, вказаний ризик, згідно положень українського законодавства, може

повністю нівелювати такий інструмент як привід, який менше обмежує права та свободи громадянина.

Кримінально-процесуальний кодекс Республіки Молдова в свою чергу встановлює наступні підстави:

«Стаття 175. Поняття та види запобіжних заходів

(2) Запобіжні заходи спрямовані на забезпечення належного перебігу кримінального судочинства або запобігання приховуванню підозрюваного, обвинуваченого, підсудного від кримінального переслідування або суду, на те, щоб зазначені особи не завадили встановленню істини, а також на забезпечення судовою інстанцією виконання вироку.

...

Стаття 176. Підстави для застосування запобіжних заходів

(1) Запобіжні заходи можуть застосовуватися прокурором з власної ініціативи або на пропозицію органу кримінального переслідування або, залежно від обставин, судовою інстанцією лише у випадку, якщо є достатні розумні підстави вважати, що підозрюваний, обвинувачений, підсудний може сховатися від органу кримінального переслідування або судової інстанції, перешкодити встановленню істини у кримінальному процесі, вчинити інші злочини, і навіть можуть застосовуватися судовою інстанцією задля забезпечення виконання вироку.

(2) Попередній арешт та альтернативні арешту запобіжні заходи застосовуються тільки якщо є розумні підозри у скоєнні злочину, за яке законом передбачено покарання у вигляді позбавлення волі на строк не менше 2 років, а якщо є розумні підозри у скоєнні злочину, за яке законом передбачено покарання як позбавлення волі терміном менше 2 років, вони застосовуються, якщо обвинувачуваний, підсудний вчинив хоча б одне з діянь, зазначених у частині (1).» [24, ст. 175-176]

Не охоплюючи окремі питання процесуальної форми застосування (зокрема, застосування запобіжних заходів прокурором з власної ініціативи), тут необхідно відзначити таку підставу для застосування запобіжного заходу як виконання вироку. Так, логічним припущенням є, що питання виконання вироку є актуальним лише після оголошення такого вироку. Разом з тим, не є зрозумілою необхідність застосування запобіжного заходу (насамперед, у виді тримання під вартою) - після оголошення такого вироку.

Для порівняння, національним законодавством України вказано, що подібну підставу може бути застосовано лише до особи, яку розшукують компетентні органи іноземної держави за кримінальне правопорушення (ст. 183

КПК). Це є більш логічним, оскільки у цьому випадку Україна не може притягати таку особу до відповідальності двічі.

Підсумовуючи результати дослідження Кримінально-процесуального кодексу Республіки Молдова, не можливо не відзначити певну позитивну роль положень статті 112а, які було б доречно взяти на озброєння і в національному праві (наприклад, виключити необхідність доведення запобігання спробам вчинити інше кримінальне правопорушення чи продовжити кримінальне правопорушення, особи, яка підозрюється, обвинувачується у вчиненні злочину проти національної безпеки. Разом з тим, необхідно відмітити високий рівень української правотворчості, якою здійснено досить лаконічне та влучне охоплення усіх «логічно необхідних» підстав для застосування запобіжного заходу у виді тримання під вартою.

2.2. Процесуальна форма застосування, зміни та скасування запобіжного заходу у виді тримання під вартою

Встановлена законодавством процедура застосування запобіжного заходу у виді тримання під вартою становить метою баланс між забезпеченням швидкого і оперативного провадження (в тому та дотриманням прав і свобод підозрюваного (у максимально можливому обсязі, що допускається з огляду на обставини).

Описуючи визначений законом порядок, необхідно розпочати з питання ініціювання застосування такого заходу. Так, вимоги до змісту клопотання про обрання запобіжного заходу перелічені у статті 184 КПК. Разом із поданим клопотанням подаються і матеріали справи, які обґрунтовують застосування запобіжного заходу. У зв'язку з вищезазначеним в практичній діяльності стають помітними певні проблеми. Зокрема, як слушно зазначає В.І. Фаринник, непоодинокими є випадки, коли клопотання обґрунтовується результатами проведених негласних слідчих розшукових дій. У змісті таких клопотань можуть бути відомості, зафіксовані у документах та мають гриф таємності, у

зв'язку з чим вони не надаються стороні захисту. [21, с. 332] Безумовно, це порушує права підозрюваного на повноцінний захист.

Погодження клопотанням прокурора законодавством і пов'язані з ним питання також врегульовано законодавством - за певними винятками. Зокрема, відсутня регламентація порядку відмови від погодження клопотання (особливо, що стосується часу для прийняття рішення прокурором). Доречним варіантом вирішення є пропозиція М.О. Каліновської про зазначення до підзаконних актів обов'язку прокурора у разі відмови у погодженні клопотання про застосування запобіжного заходу - винесення постанови про відмову у погодженні клопотання, у якій прокурор зобов'язаний навести підстави такої відмови. Пропозиція обґрунтовувалась подібним варіантом вирішення питання відмови прокурора у погодженні клопотання про застосування негласних (слідчих дій) (варто зазначити, що зазначений варіант у вказаній науковій роботі - вже скасований нормотворцем). [25, с. 77] Таке регламентування дозволило в повній мірі застосовувати ч.3 ст. 40 КПК і уникнути зловживань.

Що стосується часових термінів, то деталізацію ст. 186 КПК можливо знайти у Листі ВССУ від 04 квітня 2013 року. Розгляд клопотання відбувається не пізніше 72 годин з моменту затримання (згідно відповідного протоколу) або надходження до суду клопотання. У випадку порушення вказаного строку слідчий суддя зобов'язаний звільнити особу, яку позбавили свободи, однак разом із одночасним здійсненням судового виклику на судовий розгляд щодо застосування запобіжного заходу. [16, п. 4]

Переходячи до розгляду клопотання про застосування запобіжного заходу, необхідно визначити учасників судового провадження. Відповідно до ст. 193 КПК, при розгляді клопотання обов'язковою насамперед є присутність прокурора. Що стосується слідчого - обов'язку бути присутнім на засіданні немає. Розгляд клопотання може відбутися і за відсутності підозрюваного, однак лише якщо він оголошений у міжнародний розшук. Що стосується захисника - то його присутність є обов'язковою при обставинах, зазначених у ст. 52 КПК, при клопотанні підозрюваного про його залучення або якщо

слідчий суддя/суд вирішить, що обставини кримінального провадження вимагають участі захисника. До часу поки підозрюваний не буде забезпечений цим правом на захист, судові засідання відкладається. Це ж саме відбувається і при відсутності прокурора. [26, с. 63, 98-99]

Наостанок, вартим уваги є і питання апеляційного оскарження. У 2020 році Верховний Суд підтвердив право на оскарження ухвал про обрання запобіжного заходу [27], ґрунтуючись на рішенні КС № 4-р/2019 про апеляційне оскарження продовження запобіжного заходу [10, п.2.4]¹⁰ (як попереднє та похідне поняття). На даний час таке право вже законодавчо встановлене в КПК. Це є яскравим прикладом, як прогресивні рішення приводять законодавство згідно встановлених міжнародних стандартів щодо можливості оскарження рішень.

Аналізуючи вказане питання апеляційного оскарження, варто порівняти вказані норми національного законодавства з положеннями Кримінально-процесуального кодексу Грузії:

«Стаття 207. Порядок оскарження постанови про застосування, зміну чи скасування запобіжного заходу

1. Ухвала про застосування, зміну чи скасування запобіжного заходу може бути одноразово оскаржена прокурором, обвинуваченим та/або його захисником до Слідчої колегії апеляційного суду протягом 48 годин з дня її винесення. Апеляційна скарга подається до суду, який виносить вирок, який невідкладно надсилає цю скаргу та матеріали до відповідного суду своєї юрисдикції. Апеляційна скарга не зупиняє виконання судового рішення.

4. Суддя слідчої колегії апеляційного суду розглядає апеляційну скаргу одноособово в порядку, встановленому частиною третьою статті 206 цього Кодексу, не пізніше як через 72 години з дня її подання. Суддя без усного слухання вирішує питання про прийнятність апеляційної скарги щодо запобіжного заходу, зокрема про те, чи відповідає апеляція вимогам частин 1 і 2 цієї статті та чи дослідив чи оцінив він докази, що мають значення для Кодексу»[23]

Тут необхідно звернути увагу, на те, що законодавство України у порівнянні з цим є досить прогресивним, адже вказане тут часове обмеження на оскарження відповідного рішення суду фактично нівелює можливість належної підготовки, а отже нівелює і саму сутність права на оскарження.

Наступний аспект, можливість змінити або скасувати запобіжний захід - має надавати повноваження слідчому судді/суду переглянути обставини та прийняти ухвалу, спрямовану забезпечення максимуму прав і свобод підозрюваного. Варто зазначити, що ухвалення відповідного рішення не є «чистою» дискрецією суду - це залежить і від ініціативи сторін, які подають клопотання. Що, в свою чергу, зменшує навантаження на суд та позитивно впливає на кримінальний процес (з точки зору диспозитивності сторін).

Починаючи питання зміни запобіжного заходу, варто виокремити основні положення у правозастосуванні:

– Право підозрюваного, обвинуваченого на розгляд клопотання про зміну, скасування запобіжного заходу у виді тримання під вартою не може бути обмежено. Про це зазначив, зокрема, і ВССУ у своєму Листі від 04 квітня 2013 року. [16, п.19] Однак це не заважає встановленню в статті 201 КПК правила, що слідчий суддя/суд вправі залишити без розгляду клопотання, подане раніше тридцяти днів з дня постановлення попередньої ухвали про застосування, зміну або відмову у зміні запобіжного заходу, якщо у ньому не зазначені нові обставини, які не розглядалися слідчим суддею. Підтверджуючи пряме обмеження прав підозрюваного, обвинувачем необхідно визнати - все ж це є виправданим з огляду на обсяг навантаження на судову систему. Втім, оскільки в практичній діяльності тримання під вартою як запобіжний захід встановлюється на максимально допустимий термін – 2 місяці, доцільно було б обмежити повноваження щодо залишення клопотання без розгляду, подане не раніше двадцяти днів замість тридцяти.

– Обмеження можливості зміни запобіжного заходу у часі. Як слушно зазначає Тищенко О.І., клопотання про зміну запобіжного заходу може бути подано лише в межах дії попередньо обраного запобіжного заходу. Відповідно до ст. 203 КПК ухвала про застосування запобіжного заходу припиняє свою дію після закінчення строку дії. Тому при необхідності сторона обвинувачення повинна заново подавати клопотання про застосування запобіжного заходу.

[26, с. 326-327] Це підтверджується і судовою практикою (до прикладу – ухвала районного суду м. Одеси від 04.05.2020 р.) [28]

– Обов’язковість аргументування судом свого рішення. Показовою справою у цьому контексті є справа «Геращенко проти України». ЄСПЛ зазначив наступну проблему: «національні суди ... обґрунтовують продовження строку тримання заявника під вартою однаковими підставами протягом всього періоду ув’язнення, якщо взагалі роблять це». [29, п. 102] Однак це характерно і для сьогодення, та не лише при продовженні запобіжного заходу - слідчі судді іноді в мотивувальних частинах ухвал щодо відмови у задоволенні відповідного клопотання обмежуються лише формулюванням про незменшення ризиків і недоведеність обставин, про які зазначає сторона захисту. [30]

– Невідкладний розгляд. Відповідно до ст. 186 КПК розгляд клопотання про зміну запобіжного заходу - невідкладно, але не пізніше сімдесяти двох годин з моменту подання клопотання.

– Можливість апеляційного оскарження. До 2020 року Верховний суд притримувався позиції формального підходу до тлумачення статті 309 КПК і зазначав, що можуть бути оскаржені лише вичерпний перелік ухвал, які зазначені у вищевказаній нормі:

«Згідно зі статтею 309 КПК України, під час досудового розслідування можуть бути оскаржені в апеляційному порядку ухвали слідчого судді про: відмову у наданні дозволу на затримання; застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою або відмову в його застосуванні; продовження строку тримання під вартою або відмову в його продовженні; застосування запобіжного заходу у вигляді домашнього арешту або відмову в його застосуванні; продовження строку домашнього арешту або відмову в його продовженні; поміщення особи в приймальник-розподільник для дітей або відмову в такому поміщенні; продовження строку тримання особи в приймальнику-розподільнику для дітей або відмову в його продовженні; направлення особи до медичного закладу для проведення психіатричної експертизи або відмову у такому направленні; арешт майна або відмову у ньому; тимчасовий доступ до речей і документів, яким дозволено вилучення речей і документів, які посвідчують користування правом на здійснення підприємницької діяльності, або інших, за відсутності яких фізична особа - підприємець чи юридична особа позбавляються можливості здійснювати свою діяльність; відсторонення від посади або відмову у ньому; відмову у здійсненні спеціального досудового розслідування.

Крім того, під час досудового розслідування також можуть бути оскаржені в апеляційному порядку ухвали слідчого судді про відмову у задоволенні скарги на постанову

про закриття кримінального провадження, повернення скарги на рішення, дії чи бездіяльність слідчого, прокурора або відмову у відкритті провадження по ній.

Цей перелік є вичерпний та розширеному тлумаченню не підлягає, при цьому частиною 3 статті 309 КПК України прямо передбачено, що скарги та інші ухвали слідчого судді оскарженню не підлягають і заперечення проти них можуть бути подані під час підготовчого провадження у суді.» [31]

При чому Верховний суд зазначав про те, що у сторони захисту буде наявна можливість подати заперечення проти цього рішення під час підготовчого провадження у суді. Безперечно, даний підхід абсолютно не враховував, що вказана ухвала про зміну запобіжного захисту остаточно втратить свою актуальність після закінчення строку застосування зміненого запобіжного заходу. Більш того, подання заперечень на підготовчій стадії не може вплинути ні на подальші рішення застосування питання під вартою (оскільки суд буде незалежно аналізувати підстави та обставини), ні на вирок суду.

Чинний правовий підхід, який допускає відповідне оскарження, є результатом судової практики: Верховний суд у постанові від 28.03.2019 р. у справі № 286/1695/18 чітко встановив недопустимість обмеження права апеляційного оскарження (яке, в свою чергу, є похідним від права на оскарження ухвали про застосування запобіжних заходів) [32]. Однак важко не помітити масове ігнорування вищезазначеного рішення до змін у КПК при зауваженні судами першої інстанції щодо неможливості оскарження ухвал (до прикладу - ухвали Вінницького міського суду). [33; 34] Це, безперечно, є явним порушенням права підозрюваного на перегляд законності його утримання.

Ще більш дивним було те, що вказані висновки про недопустимість обмеження права апеляційного оскарження не сильно вплинули на практику і самого Верховного суду:

«Статтею 309 КПК України передбачено вичерпний перелік ухвал слідчого судді, які підлягають оскарженню під час досудового розслідування в апеляційному порядку, зокрема ухвали про застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою/домашнього арешту або відмову в його застосування та продовження строку тримання під вартою/домашнього арешту або відмову в його продовженні.

Відповідно до частини третьої цієї статті, скарги на інші ухвали слідчого судді оскарженню не підлягають і заперечення проти них можуть бути подані під час підготовчого провадження в суді.» [35]

І лише в 2021 році Верховний суд остаточно вирішив перейти до розширювального підходу тлумачення статті 309 КПК, зокрема, щодо можливості оскарження ухвали про зміну запобіжного заходу:

«Судова палата вважає за необхідне відступити від висновку щодо застосування норми права у подібних правовідносинах, викладеного раніше колегією суддів Першої судової палати Касаційного кримінального суду Верховного Суду в ухвалі від 28 травня 2020 року (справа № 554/2023/20, провадження № 51-2524ск20) про неможливість оскарження ухвали слідчого судді про зміну запобіжного заходу та за наслідками розгляду касаційної скарги прокурора робить такий висновок:

Сторони кримінального провадження мають право оскаржувати в апеляційному порядку ухвалу слідчого судді про зміну підозрюваному обраного запобіжного заходу у випадку, якщо застосування такого запобіжного заходу або відмова в його застосуванні підлягають апеляційному оскарженню відповідно до ч. 1 ст. 309 КПК.» [37]

Переходячи до питання скасування запобіжного заходу, необхідно насамперед зазначити підстави, за яких можливе ухвалення відповідного рішення. Відповідно до ст. 203 КПК це - закінчення строку дії ухвали про обрання запобіжного заходу, ухвалення виправдувального вироку чи закриття кримінального провадження. [1, ст. 203] Що стосується апеляційного оскарження ухвали про скасування запобіжного заходу у виді тримання під вартою – він законодавчо не встановлений. Однак, на нашу думку, це є цілком виправданим з огляду на підстави ухвалення такого рішення.

Що стосується можливості ініціювання скасування ухвали за ініціативою сторін, то наразі дана «опція» в КПК прямо не передбачена (за винятком випадків, зазначених у ст. 616 КПК). У науковій доктрині така ситуація отримує негативну реакцію. Зокрема, Д.В. Колодчин та О.І. Тищенко притримуються думки, що учасники кримінального провадження повинні мати змогу ставити питання про перегляд законності і обґрунтованості запобіжного заходу не лише з перспективою його заміни іншим запобіжним заходом, але й із можливістю отримати судовий розгляд обставин, що взагалі спростовують необхідність будь-яких правообмежень. [26, с. 326-327] В додаток О.І. Тищенко

ззначала про те, що «надходження до суду клопотань сторони захисту про скасування запобіжного заходу завершується або відмовою в їх задоволенні, або залишенням клопотань без розгляду». Погоджуючись з необхідністю законодавчого встановлення права на ініціювання питання про скасування запобіжного заходу, важливо відмітити, що судова практика все ж допускає ініціювання сторін щодо скасування запобіжного заходу. З позицією О.І. Тищенко про «неприйнятність» судами клопотань про скасування запобіжних заходів важко погодитись з огляду на дані судової статистики. Зокрема, за 2018-2020 роки було розглянуто 157 клопотань про скасування запобіжного заходу (важливо зазначити, що дані стосуються усіх видів запобіжних заходів), з них 70 клопотань були в подальшому задоволені. [2]

Окремо необхідно зазначити про виняток з вищезазначених обставин, а саме статтю 616 КПК. Так, відзначаючи актуальність та обґрунтованість таких нормативних змін, необхідно звернути увагу на певну залежність підозрюваного, обвинуваченого від прокурора, оскільки лише він в даній ситуації може ініціювати скасування запобіжного заходу. При чому це залишається правом прокурора, і законодавством не встановлено жодних вимог щодо обґрунтування такого рішення.

Що стосується підстав припинення дії ухвали про застосування запобіжного заходу – то варто відзначити певну проблематику щодо закриття кримінального провадження в даному аспекті. Про це питання у своїй роботі детально розповідає О.В. Сівак:

«Відповідно до ст. 203 КПК ухвала про застосування запобіжного заходу припиняє свою дію після ... закриття кримінального провадження. Однак якщо підозрюваний, щодо якого передбачено звільнення від кримінальної відповідальності, заперечує проти цього, досудове розслідування й судове провадження провадяться в повному обсязі в загальному порядку, причому запобіжні заходи можуть бути не скасовані або не змінені. В такому випадку за результатами судового розгляду може бути ухвалений або виправдувальний вирок, або обвинувальний вирок із звільненням від покарання. Враховуючи те, що особа буде звільнена з-під варті при будь-якому результаті, здається дивним залишати можливість застосування до особи запобіжних заходів. Особливо коли особа своєю поведінкою показує що ніяк не збирається перешкоджати кримінальному провадженню, а навіть сприяє цьому.» [4, с. 133-134]

Звісно, вищезазначена проблема демонструє недосконалість у регламентуванні провадження при поданих обставинах. Однак, це легко нівелюється дискреційними повноваженнями слідчого судді, який може просто далі не продовжувати запобіжний захід.

2.3. Обставини, що враховуються на різних стадіях кримінального провадження

Окрім врахування усіх ризиків, перевірки підстав, при застосуванні будь-якого запобіжного заходу кожен слідчий суддя/суддя також оцінити всі обставини, зазначені в статті 178 КПК України. Враховуючи обсяг поставлених завдань, дане дослідження в першу чергу опирається на аналіз обставин, які необхідно обов'язково оцінити при будь-якому розгляді питання про застосування запобіжного заходу у виді тримання під вартою. Особлива увага приділялася впливу даних обставин на позиції судів і їх «вагомість» у порівнянні одна з одною (яка при правозастосуванні все ж не є однаковою)

Першою обставиною *є оцінка суддею вагомості доказів про вчинення підозрюваним, обвинуваченим кримінального правопорушення*. Безумовно, таке розпливчате формулювання дає слідчому судді/судді певну свободу у прийнятті рішення, враховуючи те, що саме поняття «вагомості» не закріплено у законодавстві. Це породжує неоднозначне тлумачення даної норми у науковій доктрині. Зокрема, Т.Г. Фоміна зазначає, що сутність доказів, викладених у клопотанні про застосування запобіжних заходів, слідчий суддя/суд встановлювати не повинен (в першу чергу - кількісні характеристики, а не якісні). [20, с. 97] З цією позицією можливо не погодитись, адже рішення про застосування запобіжних заходів, винесене в першу чергу на підставі наявності у доказів такої характеристики як достатність, видається недоречним.

Законодавцем був здійснений акцент на дослідженні усіх матеріалів провадження і оцінки доказів з метою належного гарантування, оскільки таке

дослідження надасть можливість найбільш повно оцінити ризики та обставини не лише виходячи з доводів сторін, а й матеріалів справи (особливо враховуючи, що значна частина доказів сторонами подається ще до подання клопотання/заперечення на клопотання про застосування запобіжного заходу). Зважаючи на надмірну завантаженість суддів (в тому числі і слідчих суддів) - оцінка вагомості доказів про вчинення підозрюваним, обвинуваченим кримінального правопорушення досить часто здійснюється формально (без глибокого аналізу кожного доказу). Втім, незважаючи на те, що такий підхід не є еталонним, навіть у такий спосіб дослідження доказів все ж надасть можливість судді більш повно і об'єктивно вирішити питання про наявність необхідності застосування запобіжного заходу у виді тримання під вартою.

Наступною важливою обставиною під час вирішення питання про застосування запобіжного заходу є **тяжкість покарання**, що загрожує відповідній особі у разі визнання у подальшому її винною у кримінальному правопорушенні. Для застосування запобіжного заходу у виді тримання під вартою також є важливі положення ст. 183 КПК України:

«2. Запобіжний захід у вигляді тримання під вартою не може бути застосований, окрім як:

1) до особи, яка підозрюється або обвинувачується у вчиненні злочину, за який законом передбачено основне покарання у виді штрафу в розмірі понад три тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, - виключно у разі, якщо прокурором, крім наявності підстав, передбачених статтею 177 цього Кодексу, буде доведено, що підозрюваний, обвинувачений не виконав обов'язки, покладені на нього при застосуванні іншого, раніше обраного запобіжного заходу, або не виконав у встановленому порядку вимог щодо внесення коштів як застави та надання документа, що це підтверджує;

2) до раніше судимої особи, яка підозрюється або обвинувачується у вчиненні злочину, за який законом передбачено покарання у виді позбавлення волі на строк до трьох років, виключно у разі, якщо прокурором, крім наявності підстав, передбачених статтею 177 цього Кодексу, буде доведено, що, перебуваючи на волі, ця особа переховувалася від органу досудового розслідування чи суду, перешкоджала кримінальному провадженню або їй повідомлено про підозру у вчиненні іншого злочину;

3) до раніше не судимої особи, яка підозрюється чи обвинувачується у вчиненні злочину, за який законом передбачено покарання у виді позбавлення волі на строк до п'яти років, - виключно у разі, якщо прокурором, крім наявності підстав, передбачених статтею 177 цього Кодексу, буде доведено, що перебуваючи на волі, ця особа переховувалася від

органу досудового розслідування чи суду, перешкоджала кримінальному провадженню або їй повідомлено про підозру у вчиненні іншого злочину;

4) до раніше не судимої особи, яка підозрюється або обвинувачується у вчиненні злочину, за який законом передбачено покарання у виді позбавлення волі на строк понад п'ять років; 5) до раніше судимої особи, яка підозрюється або обвинувачується у вчиненні злочину, за який законом передбачено покарання у виді позбавлення волі на строк понад три роки;...» [1, ст. 183]

Варто відзначити, що ця обставина залишає за собою відкрите поле для зловживань зі сторони обвинувачення: кваліфікація може бути змінена до подання обвинувального акту без суттєвих негативних наслідків для прокурора та слідчого, однак є вагомим вкладом при обранні запобіжного заходу. Такі дії можуть бути як спосіб тиску з боку слідства, так і для гарантування від можливого переховування підозрюваного. Яскравим прикладом може бути свідомо кваліфікація за статтею 115 КК України при відсутності умислу на вбивство. Про цю проблему зокрема зазначала і О.С. Осадча. [37, С. 162-163]

Для вирішення цієї проблеми, важливо утримувати баланс між суворістю покарання та «вагою» інших обставин, які мають значення при призначенні запобіжного заходу. Яскравим прикладом може виступити рішення ЄСПЛ «Летельє (Letellier) проти Франції, де суд зазначив про недопустимість абстрагування суворості покарання окремо від інших обставин, зважаючи лише на цю обставину. [38, п. 43-44]

На жаль, виходячи з аналізу практики національних судів, досить часто вказана обставина під час вирішення питання про застосування запобіжного заходу має безумовний пріоритет. До прикладу – ухвала Донецького апеляційного суду від 03.02.2022 № 243/2002/21:

«Суд апеляційної інстанції вважає необхідним окремо звернути увагу, що сама по собі підозра за ст. 115 КК України, без врахування інших кваліфікуючих ознак, є достатньо вагомою підставою для прийняття судом рішення, як про обрання запобіжного заходу у виді тримання під вартою, так і при продовженні такого запобіжного заходу. При цьому ризики, які виникають з боку винної особи, набувають більшого значення з урахуванням фактичних обставин справи та репутації обвинуваченого, а зміна підозри обвинуваченому на більш тяжкий злочин його особисте становище не покращить, та не скасує визначеного стороною обвинувачення процесуального статусу.» [39]

Відповідно до п. 2 ч. 1 ст. 178 КПК суд також повинен оцінити *вік та стан здоров'я підозрюваного*. Вказана обставина дає можливість суду більш повно оцінити ризики, зазначені в ст. 177 КПК і вирішити питання щодо фактичної можливості підозрюваного/обвинуваченого протиправно вплинути на кримінальне провадження.

Необхідно зазначити, що вказані характеристики особи не можуть оцінюватись абстрактно та без обґрунтування доказів:

«Доводи апеляційної скарги про те, що слідчим суддею не враховано незадовільний стан здоров'я підозрюваного ОСОБА_2, колегія суддів відхиляє як необґрунтовані, оскільки як в апеляційній скарзі, так і під час її розгляду апелянтом не вказувалось на те, у чому саме полягає незадовільний стан здоров'я підозрюваного, апелянт не надав і не посилався на які-небудь докази, які б підтверджували наявність у підозрюваного такого діагнозу, який би свідчив про неможливість тримання останнього під вартою.» [40]

Переходячи до аналізу впливу віку на застосування найсуворішого запобіжного заходу - необхідно відзначити, що ця обставина в переважній більшості випадків не є безумовним індикатором для застосування менш суворого запобіжного заходу:

«Посилання захисника на похилий вік підозрюваного, як на обставину, яка унеможлиблює його перебування під вартою, є непереконливими, оскільки вік підозрюваного не завадив йому вчинити дії, які на даній стадії досудового розслідування йому інкримінуються, зокрема посягання на життя двох осіб загально небезпечним способом із застосуванням вогнепальної зброї» [41]

Більш неоднозначний вплив на рішення про застосування/незастосування запобіжного заходу має фактор стану здоров'я:

«Наявність позитивних характеристик підозрюваного, а саме, що а саме, похилий вік підозрюваного, якому вже шістьдесят років, те, що ОСОБА_2 має незадовільний стан здоров'я, ряд тяжких хронічних захворювань та потребує постійного медичного нагляду та лікування в спеціалізованих медичних закладах, а також те, що останній перебуває в цивільному шлюбі та має на утриманні малолітнього сина, на які посилається захисник підозрюваного, не можуть бути безумовними підставами для скасування ухвали слідчого судді, оскільки не спростовують висновки суду про те, що ОСОБА_2 може переховуватися від органів досудового розслідування та суду, незаконно впливати на потерпілого та свідків, перешкоджати кримінальному провадженню іншим чином, вчинити інше кримінальне правопорушення.» [42]

На противагу вищезазначеному поширеному підходу до подібних обставин – можливо навести певні «винятки», де, незважаючи на фактичну наявність ризиків, обставини, зазначені в ст. 178 КПК, мали «вирішальну роль»:

«З урахуванням тяжкості покарання, що загрожує підозрюваному, того факту, що останній наразі своєю причетністю до вчинення кримінального правопорушення не визнає, а також опосередковано те що його син ОСОБА_3, який є другим підозрюваним у цьому кримінальному провадженні, вже перебуває у міжнародному розшуку, за такого вбачається що ризик переховування ОСОБА_1 від органу досудового розслідування та суду продовжує існувати. Між тим, беручи до уваги похилий вік підозрюваного, його стан здоров'я, соціальні зв'язки, відсутність судимостей, слід зауважити, що такий ризик наразі є несуттєвим.»[43]

Необхідно відзначити про те, що іноді суди звертають увагу не лише на негативний стан здоров'я, а й позитивний (особливо в поєднанні з аспекті п.12 ст. 177 КПК) і таким чином обґрунтовують наявність ризиків, зазначених у ст. 177 КПК:

«При цьому колегія суддів враховує також, що підозрюваний постійно проживає поза регіоном, де здійснюється досудове розслідування, на даний момент проходить військову службу та мешкає разом із потерпілим та свідками на одній території військової частини, перебуває у задовільному стані здоров'я, володіє озброєнням та має доступ до зброї та бойових припасів, виключити вірогідність здійснення ОСОБА_3 іншого небезпечного для життя та здоров'я оточуючих кримінального правопорушення, або вчинення дезертирства з метою переховування від органів досудового розслідування чи суду, неможливо, що у сукупності свідчить про те, що запобігти ризикам, передбаченим п. п. 1 та 5 ч. 1 ст. 177 КПК України, можливо лише в разі застосування до підозрюваного запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою.» [44]

Окремо необхідно зазначити в аспекті стану здоров'я про те, що слідчі судді/суди досить часто посиляються на положення Порядку взаємодії закладів охорони здоров'я Державної кримінально-виконавчої служби України із закладами охорони здоров'я з питань надання медичної допомоги особам, узятим під варту – в обґрунтування можливості надання медичної допомоги у місцях тримання під вартою. [45] Опираючись на вказаний наказ, слідчі судді/суди обирали найсуворіший запобіжний захід для хворих на туберкульоз легень, хворих на рак, хворих зі СНІД та інші тяжкі захворювання. Втім, основним питанням є фактична можливість надання медичної допомоги. Так, під час аналізу судової практики, були виявлені неодноразові посилання підозрюваних/обвинувачених на неналежне лікування/повну відсутність

лікування. Разом з тим, суди формально підходять до таких доводів, звертаючи увагу на відсутність відповідних доказів:

«Будь яких доказів того, що працівники ДУ "Миколаївський слідчий ізолятор" відмовляють ОСОБА_4 у наданні спеціалізованого лікування в умовах ізолятора, матеріали судового провадження не мають.» [46]

Однак, враховуючи встановлене завдання магістерського дослідження (і не зачіпаючи питання матеріальних умов тримання під вартою), в аспекті оцінки стану здоров'я обставини як стану здоров'я необхідно лише додати, що такі проблеми правозастосування суттєво впливають на об'єктивне тлумачення стану здоров'я.

Таким чином, можливо зробити висновок, що обставини, зазначені в п. 2 ч. 1 ст. 178 КПК – не мають «відносного пріоритету» під час вирішення питання про обрання найсуворішого запобіжного заходу.

Наступна обставина, ***міцність соціальних зв'язків підозрюваного, обвинуваченого***, не має чіткого тлумачення - ні нормативного, ні отриманого в процесі правозастосування судами. Зазвичай, при оцінці вказаної обставини беруться до уваги наявність родини, утриманців, осіб, які перебувають під опікою/піклуванням підозрюваного або обвинуваченого, наявність постійного місця проживання. Незважаючи на те, що дана обставина прямо або побічно впливає на існування усіх ризиків, передбачених ст. 177 КПК, суди не встановлюють їй «пріоритет» над іншими обставинами:

«Твердження захисника про те, що слідчим суддею не було дано неналежної оцінки міцності соціальних зв'язків підозрюваного, в тому числі наявності в нього родини та утриманців, є безпідставними, оскільки слідчим суддею було встановлено лише те, що підозрюваний одружений, не працює, в матеріалах судового провадження, які були предметом розгляду слідчого судді відсутні відповідні документи на підтвердження даних про утриманців, не були вони надані стороною захисту до суду і під час розгляду клопотання про застосування запобіжного заходу до підозрюваного. Так під час апеляційного розгляду провадження захисником було надано копії документів, з яких вбачається, що ОСОБА_1 проживає та зареєстрований з матір'ю, братами та сином, тобто має соціальні зв'язки, має дружину дітей, проте враховуючи всі обставини провадження та особу підозрюваного, такі дані не можуть бути в даному випадку безумовними підставами для застосування більш м'якого запобіжного заходу, а також не впливають на правильність прийнятого слідчим суддею рішення.» [47]

На практиці також мають місце випадки, коли на підтвердження доводів сторони (а зазвичай – сторона захисту) залучають до провадження осіб, які можуть усно підтвердити необхідні обставини (в тому числі і гарантувати надання місця проживання) – однак без надання документальних підтверджень. Втім, таке обґрунтування має ще менший вплив на рішення суду.

Наостанок необхідно зазначити про таку характеристику як міцність. Так, під час аналізу судової практики було виявлено надзвичайно широку дискрецію судів - коли навіть наявність письмових доказів на підтвердження як наявності постійного місця проживання, так і наявності родинних зв'язків - не є підставою для визнання таких зв'язків «міцними». До прикладу – **ухвала Полтавського апеляційного суду:**

«Колегія суддів враховує те, що ОСОБА_1 має місце проживання та родину, неофіційно працевлаштований, однак це не спростовує висновків слідчого судді про неможливість запобігти ризикам, передбаченим п. п. 1,5 ч. 1 ст. 177 КПК України, у разі незастосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою.

При цьому, наявні у матеріалах справи фактичні дані не дають підстав вважати, що підозрюваний має міцні соціальні зв'язки, які б могли слугувати достатнім стримуючим фактором для забезпечення належної процесуальної поведінки останнього.» [48]

Наступна обставина – ***наявність постійного місця роботи або навчання***, тісно пов'язана з попередньою. Щодо названих факторів не виникає суттєвих запитань - відсутність цих обставин суттєво підвищує упевненість слідчого судді щодо необхідності застосування найсуворішого запобіжного заходу (адже ніщо не нівелює бажання «кинути усе» і почати переховуватись від слідства).

В аспекті перевірки постійного місця роботи мають значний вплив документальні підтвердження, втім навіть за наявності неофіційного працевлаштування суди враховують таку обставину. Разом з тим, при відсутності письмових доказів – їх вплив на рішення слідчого судді/суду є мінімальним. Це було підтверджено і результатами аналізу ухвал апеляційних судів, в яких, зокрема, досліджувалось питання оцінки суддів обставин та наявності неофіційного працевлаштування - в усіх випадках суди лише формально констатували відповідний факт.

Окремо необхідно зазначити про те, що суди, окрім прямо передбачених у нормі обставин, також завжди враховують наявність/відсутність освіти, водійського посвідчення (за їх наявності) з метою встановлення можливості працевлаштування або підтвердження наявності міцних соціальних зв'язків:

«[враховуючи] його вік, наявність реєстрації та постійного місця проживання в м. Києві, наявність вищої освіти у ОСОБА_1, що вказує на рівень його соціальних зв'язків, відсутність судимостей у минулому, а також відомостей про наявність спроб ухилення від органів досудового розслідування, колегія суддів вважає, що слід обрати ОСОБА_1 запобіжний захід у вигляді цілодобового домашнього арешту» [49]

Окремо необхідно зазначити про наявність навчання. Ця обставина є особливо важливою для оцінки у випадках, коли підозрюваний/обвинувачений є неповнолітнім. Так, відповідно до ч. 2 ст. 484 КПК під час кримінального провадження щодо неповнолітнього, в тому числі під час провадження щодо застосування примусових заходів виховного характеру, слідчий, дізнавач, прокурор, слідчий суддя, суд та всі інші особи, що беруть у ньому участь, зобов'язані здійснювати процесуальні дії в порядку, що найменше порушує звичайний уклад життя неповнолітнього та відповідає його віковим та психологічним особливостям (в тому числі - «намагатись» уникати застосування найсуворішого запобіжного заходу). [1, ст. 484] Однак, враховуючи те, що тримання під вартою може застосовуватись до неповнолітніх осіб, які підозрюються, обвинувачуються лише у тяжких і особливо тяжких злочинах – наявності навчання слідчими суддями/судами не приділяється багато уваги. Втім, мають місце випадки, коли вказана обставина взагалі нівелюється (в наведеному нижче прикладі на стадії досудового розслідування не враховується не лише наявність навчання, а й наявність принципу презумпції невинуватості):

«Також, не можуть бути враховано, доводи захисника, як підстава для зміни запобіжного заходу не можливість ОСОБА_1 продовжити навчання, оскільки останній усвідомлюючи протиправний характер своїх дій, вже зробив вибір у своєму житті.» [50]

Репутація відповідно до п. 6 ч. 1 ст. 178 КПК України не була роз'яснена законодавцем, що зумовлює її неоднокове тлумачення в практичній діяльності.

Вдало окреслила це поняття Т.Г. Фоміна, зазначаючи репутацію як громадську думку про кого, що-небудь, однак яка не є будь-якими даними, які характеризують особистість (адже у такому випадку обсяг цього поняття включав у собі усі обставини, зазначенні у статті 178 КК). [20, с. 99].

В подальшому певне роз'яснення було надано при безпосередньому правозастосуванні:

«б) ... При врахуванні цієї обставини слідчий суддя, суд зобов'язаний проаналізувати матеріали сторін кримінального провадження, об'єктивно оцінити надані характеристики підозрюваному, обвинуваченому з місця роботи, навчання, проживання; дані, що свідчать про перебування підозрюваного, обвинуваченого на обліку у наркологічному, психоневрологічному диспансері, тощо;» [16]

Таким чином, учасникам кримінальних проваджень було надано досить чіткий вектор дослідження і перелік доказів. Досить цікавим є факт, що навіть після вказаної деталізації судами (навіть II інстанції) по-своєму тлумачиться поняття «репутація»:

«... з матеріалів справи вбачається, що обвинувачений був засуджений за п. п. 4, 12 ч. 2 ст. 115 КК України, тобто є всі підстави вважати, що він схильний до жорстокості. Звільнившись умовно-достроково 16.08.2021 р. обвинувачений через незначний проміжок час вчинив нове кримінальне правопорушення, за яке йому оголошено про підозру, та затверджений прокурором обвинувальний акт спрямовано до суду, який судом прийнято до розгляду, таким чином репутація обвинуваченого дає достатні підстави рахувати суспільну небезпеку обвинуваченого як високу, а отому і ймовірність повторення вчинення підозрюваним іншого злочину, тобто не суперечить позиції ЄСПЛ щодо рішення суду про тримання особи під вартою.» [51]

Виходячи з вищевказаного витягу з рішення Донецького апеляційного суду, можливо зробити висновок, що репутація «заміняє» обставину наявності/відсутності судимостей у підозрюваного, обвинуваченого.

В рішенні іншого суду II інстанції репутація «заміняє» фактично обставину наявності/відсутності повідомлення особі про підозру у вчиненні іншого кримінального правопорушення:

«Про наявність ризику можливості вчинення обвинуваченим ОСОБА_1 іншого кримінального правопорушення свідчить репутація обвинуваченого, який вчинив декілька кримінальних правопорушень, в яких обвинувачується, в короткий проміжок часу та вказані злочини було вчинено із застосуванням фізичного насильства.» [52]

Враховуючи, що такі випадки не є поодинокими, можливо зробити висновок, що при правозастосуванні немає єдиного тлумачення поняття «репутація», незважаючи на прогрес у науковій доктрині і у рішеннях касаційної інстанції.

Що стосується сутності *майнового стану підозрюваного, обвинуваченого* як обставини – то в цьому випадку при правозастосуванні можуть враховуватись не лише об'єкти, які належать на праві власності підозрюваному/обвинуваченому, а й членам його сім'ї (особливо актуальним це є у провадженнях щодо корупційних правопорушень):

«При застосуванні запобіжного заходжу у виді тримання під вартою та під час визначення розміру застави Львівський апеляційний суд в своїй ухвалі від 03.06.2021 врахував майновий стан підозрюваного та його особу, дохід його дружини. Крім того, враховано відсутність інформації про значний дохід від здійснення злочинної діяльності.» [53]

Майновий стан підозрюваного, обвинуваченого має значення насамперед для обрання розміру застави (як альтернативи тримання під вартою). Враховуючи те, що вказаний запобіжний захід не є темою дослідження - необхідно лише зазначити, що майновий стан, як і наявність стабільного доходу (працевлаштування) все ж не є єдиними факторами, які суд оцінює насамперед для визначення запобіжного заходу (і, зокрема, розміру застави):

«При цьому, колегія суддів, враховуючи позитивну характеристику особи підозрюваного ОСОБА_1, зокрема те, що він визнає провину у скоєному, раніше до кримінальної відповідальності не притягувався, одружений (а. с. 35) та має на утриманні двох малолітніх дітей (а. с. 36-37), а також його майновий стан, а саме, відсутність працевлаштування, вважає за необхідне зменшити розмір застави» [54]

Також майновий стан підозрюваного, обвинуваченого досить часто використовується стороною обвинувачення (а потім - і слідчими судьями/судами) для підтвердження наявності ризиків перешкоджання кримінальному провадженню. Такий розповсюджений підхід у правозастосуванні використовується, якщо відповідне майно не може бути піддане арешту відповідно до ст. 170 КПК.

Наявність судимостей у підозрюваного, обвинуваченого є важливою обставиною, адже це є яскравим сигналом про те, що особа не ресоціалізувалась. В додаток, ризик бути засудженим вже не так стримує особу від повторних порушень закону. Вказана обставина є ще більш важливою під час вирішення питання можливості застосування запобіжного заходу у виді тримання під вартою (відповідно встановленої законодавцем градації в ст. 183 КПК)

Так само наявність судимості досить часто наявності входить до обґрунтування стороною обвинувачення ризиків, зазначених у ст. 177 КПК – до прикладу ухвала Львівського апеляційного суду:

«Вирішуючи клопотання про продовження тримання обвинуваченого під вартою, судом правильно встановлено, що ризики, передбачені ст. 177 КПК України на даний час не зменшились, оскільки злочин, який інкримінується обвинуваченому є тяжким і передбачає можливість призначення покарання у виді позбавлення волі на строк до 6 років, що свідчить про те, що жоден інший більш м'який запобіжний захід, передбачений ст. 176 КПК України, окрім як тримання під вартою, не забезпечить належну поведінку обвинуваченого щодо виконання ними процесуальних рішень суду та, враховуючи попередню судимість, не унеможливить спроби останнього продовжити злочинну діяльність та перешкоджати кримінальному провадженню, а відтак ризики після попередньої ухвали не зменшилися.»[55]

Подібний до попереднього підхід застосовується і при оцінці такої обставини як **дотримання підозрюваним, обвинуваченим умов застосованих запобіжних заходів, якщо вони застосовувалися до нього раніше**. Так само ця обставина є важливою саме для допустимості застосування запобіжного заходу у виді тримання під вартою (відповідно до ч. 2 ст. 183 КПК). Окрім того, у випадку порушення умов застави, в подальшому слідчий суд/суд може обрати запобіжний захід у виді тримання під вартою без застави як альтернативи (відповідно до ч. 4 ст. 183 КПК).

Що стосується оцінки **наявності повідомлення особі про підозру у вчиненні іншого кримінального правопорушення** – то в цьому аспекті необхідно зазначити певну «каральну» тенденцію при правозастосуванні. Так, у випадку наявності інших проваджень, де особа також є підозрюваною - у переважній більшості слідчі судді/суди обирали найсуворіший запобіжний захід.

Аналіз розміру майнової шкоди у завданні якої підозрюється, обвинувачується особа, або розміру доходу, в отриманні якого внаслідок вчинення кримінального правопорушення підозрюється, обвинувачується особа, а також вагомість наявних доказів, якими обґрунтовуються відповідні обставини - можливо розділити на два логічні етапи (враховуючи, що вагомість наявних доказів визначається у кожному провадженні окремо і висновки щодо неї неможливо узагальнити).

Так, розмір майнової шкоди, у завданні якої підозрюється, обвинувачується особа – на перший погляд, є більш важливим для визначення заходу забезпечення кримінального провадження. Разом з тим, враховуючи те, що градація за розміром майнової шкоди (по відповідним частинам) передбачена не для всіх статей Особливої частини Кримінального кодексу України – для повного розуміння обставин обов'язкове дослідження і оцінка розміру є виправданим.

Незважаючи на відсутність прямого законодавчого закріплення – слідчі судді/суди при правозастосуванні також часто звертають увагу на наявність відшкодування вищезазначеної майнової шкоди - позитивна поведінка підозрюваного, обвинуваченого з метою відшкодування збитків може стати «позитивним сигналом». Звичайно, вказана опція (відшкодування) жодним чином не порушує принцип презумпції невинуватості, оскільки на відповідних стадіях вказані дії можуть проведені обвинуваченим, підозрюваним лише добровільно. При правозастосуванні суди до майнової шкоди можуть відносити як прямі, так і непрямі збитки (наприклад, витрати на поховання). [56]

Відзначаючи позитивний вплив оцінки такої обставини у кожному кримінальному провадженні – необхідно зазначити і певну прогалину. Так, чинний КПК, окрім майнової та фізичної, передбачає також моральну шкоду. Таким чином, залишаються поза увагою відповідні вимоги потерпілого, що порушує його право на справедливую сатисфакцію. Звичайно, сторона обвинувачення може самостійно звернути увагу на вказану обставину – втім, відповідне законодавче закріплення мало б більший ефект. Тому було б

доречно удосконалити зміст п. 7 ч. 1 ст. 178 КПК в наступній редакції:
«... розмір та наявність відшкодування майнової та моральної шкоди у завданні якої підозрюється, обвинувачується особа, або розмір доходу, в отриманні якого внаслідок вчинення кримінального правопорушення підозрюється особа»

Що стосується доходу, в отриманні якого внаслідок вчинення кримінального правопорушення підозрюється особа – то вказана обставина може бути прямим обґрунтуванням ризику щодо можливості підозрюваного обвинуваченого перешкоджати кримінальному провадженню будь-яким чином.

Переходячи до останньої обставини, яка повинна бути обов'язково оцінена судом - ***ризик продовження чи повторення протиправної поведінки, зокрема ризик летальності, що його створює підозрюваний, обвинувачений, у тому числі у зв'язку з його доступом до зброї*** - необхідно звернути увагу про її відносну новизну (КПК було доповнено відповідним пунктом у 2017 році). За результатами аналізу судової практики можливо зазначити, що окрему увагу цій обставині надають слідчі судді/суди не лише у випадку, якщо підозрюваний/обвинувачений є військовослужбовцем Збройних сил України, а коли відповідна особа може мати незаконний фактичний доступ до такої зброї (наприклад, аналогічні доводи використовувались до волонтерів):

«Враховував також суд ризик летальності, існування якого обґрунтував тим, що маючи відношення до військової служби, ОСОБА_1 неодноразово відвідував зону АТО, як у зв'язку із проходженням військової служби, так і з волонтерською діяльністю, де міг мати доступ до зброї і бойових припасів, водночас стороною обвинувачення надані дані щодо факту вилучення у ОСОБА_1 корпусу від міни МОН-50.» [57]

Вказану обставину сторона обвинувачення також досить часто використовує сторона обвинувачення в обґрунтування ризиків щодо перешкоджання кримінальному провадженні:

«обвинувачений ... є військовослужбовцем ЗСУ, опинившись на свободі, буде мати доступ до зброї, ці обставини можуть спровокувати останнього на вчинення іншого кримінального правопорушення, тому доводи апелянта про незаконність судового рішення є необґрунтованими та задоволенню не підлягають.» [58]

Разом тим, необхідно відзначити певні питання щодо відповідності даної обставини презумпції невинуватості. Так, є досить спірними доводи сторони

обвинувачення про потенційність здійснення будь-яких насильницьких дій (в тому числі проти учасників кримінального провадження), особливо якщо підозрюваний/обвинувачений раніше не здійснював ніколи вищезазначених протиправних дій. Ще більш спірними є аргументи, які обґрунтовуються не наявністю легального доступу до зброї (володінням і користуванням), а лише нетривалим фізичним знаходженням біля зброї (зокрема, волонтерство)

Підсумовуючи, варто пам'ятати, що статтею 177 КПК встановлено лише обставини, які повинні обов'язково бути досліджені та оцінені. Так, судова практика містить численні провадження, в яких під час обрання виду запобіжного заходу враховувались такі фактори як визнання вини, перебування особи на державній службі, публічна діяльність (з точки зору потреб підозрюваного потерпілого), обставини вчинення відповідного правопорушення (наприклад, стан алкогольного чи наркотичного сп'яніння за відсутності документального підтвердження відповідної залежності підозрюваного, обвинуваченого).

Вказаний правовий підхід є правильним, оскільки встановлює як певні стандарти належного розгляду справи, так і не створює процесуальних перешкод для встановлення істини.

Оцінюючи рівень законотворчості щодо врахування обов'язкових обставин, було б доречно знову звернутися до порівняльно-правового методу та до актів іноземних держав. Так, Кримінально-процесуальним кодексом Республіки Молдова встановлено:

«Стаття 176. Підстави для застосування запобіжних заходів

... (3) При вирішенні питання про необхідність застосування відповідного запобіжного заходу орган кримінального переслідування та судова інстанція враховують такі додаткові критерії:

- 1) характер і ступінь шкоди, заподіяної осудним діянням;
- 2) особистість підозрюваного, обвинуваченого, підсудного;
- 3) його вік та стан здоров'я;
- 4) рід його занять;
- 5) його сімейний стан та наявність утриманців;
- 6) його майновий стан;
- 7) наявність у нього постійного місця проживання;
- 8) інші суттєві обставини.» [24]

Положеннями Кримінально-процесуального кодексу Грузії в свою чергу зазначено, що при вирішенні питання про запобіжний захід та його конкретному застосуванні суд враховує «особу обвинуваченого, його діяльність, вік, стан здоров'я, сімейний та майновий стан, відшкодування майнової шкоди, порушення будь-яких раніше призначених запобіжних заходів та інші обставини». [23, ст. 198] Що стосується законодавства Федеративної Республіки Німеччина (далі – ФРН), то Кримінально-процесуальним кодексом ФРН в окремому розділі, присвяченому порядку тримання під вартою та тимчасового затримання – взагалі не встановлено будь-якого переліку обставин, які суд зобов'язаний дослідити. [22]

При урахуванні усього вищезазначеного, можливо зробити висновок, що у всіх вищезазначених іноземних правових системах встановлена широка дискреція слідчого судді, суду щодо можливості урахуванням різних обставин, втім із встановленням меншого обов'язкового «мінімального рівня аналізу» (обсягу обставин) – що в деякій мірі може зменшити ефективність кримінальних проваджень.

* * *

Обрання запобіжного заходу у виді тримання під вартою відповідно до встановлених умов та підстав є необхідною умовою для досягнення мети, зазначеної у ч.1 ст. 177 КПК та для дотримання гарантій щодо прав підозрюваного. Перелік умов для обрання запобіжного заходу у виді тримання під вартою, на відміну від підстав, не визначений в окремій нормі, що ускладнює їх застосування. Варто зазначити, що незважаючи на законодавче регламентування цього питання, в практичній діяльності більшість факторів залежать від суб'єктивної оцінки слідчого судді. Тому важливо, щоб підстави та умови застосування тримання під вартою і далі неухильно відповідали засадам кримінального процесу (недопущення імперативного припису про безальтернативне застосування запобіжного заходу у виді тримання під вартою

тощо) . Підкреслюючи досить влучне нормативне регулювання у вказаному аспекті, необхідно зазначити, що в чинному КПК «залишається простір» для удосконалення. Так, наприклад, було б доречним виключити необхідність доведення запобігання спробам вчинити інше кримінальне правопорушення чи продовжити кримінальне правопорушення, особи, яка підозрюється, обвинувачується у вчиненні злочинів проти національної безпеки – подібний підхід застосовується і в кримінальному процесуальному законодавстві ФРН.

Порядок застосування запобіжного заходу у виді тримання під вартою, встановлений чинним КПК, досить детально регламентований – в першу чергу, щодо змісту клопотання, випадків відсутності сторін кримінального провадження та ін. Втім, дослідження продемонструвало і певні проблеми – зокрема, щодо обґрунтування відповідного клопотання та питання відмови у його погодженні. Однак, варто визнати, що такі прогалини у праві не є критичними і вирішуються в практичній діяльності.

Зміна та скасування запобіжного заходу є важливим засобом захисту прав підозрюваного відповідно до принципу верховенства права. Однак, в КПК залишаються прогалини, що потенційно можуть негативно впливати на кримінальне провадження - зокрема, можливість застосування запобіжних заходів навіть після протесту проти закриття кримінального провадження. Варто відзначити, що національні суди та ЄСПЛ вже сформували практику, що вирішує спірні питання правозастосування. Наступним позитивним кроком було б законодавче зменшення часового обмеження для клопотання про зміну запобіжного заходу (без його залишення без розгляду) та встановлення права сторін кримінального провадження ініціювати повне скасування запобіжного заходу (однак не в тій формі, яка наразі передбачена в статті 616 КПК). [1]

Також були проаналізовані обставини, зазначені у статті 187 КПК (що не є вичерпним переліком). Варто зазначити, що вони, безумовно, потребують більшої деталізації (яка і отримується завдяки судовій практиці) – насамперед щодо репутації підозрюваного, обвинуваченого та нормативного закріплення обов'язковості оцінки слідчим суддею/судом наявності відшкодування

майнової та моральної шкоди. Також важливо пам'ятати, що суддя повинен оцінювати усі обставини у сукупності (особливо це стосується таких факторів як тяжкість покарання та місця проживання). В цьому аспекті також необхідно зазначити, що у порівнянні з наведеними кримінальними процесуальними кодексами іноземних держав КПК України встановлює найбільший перелік обставин, які підлягають обов'язковому з'ясуванню та оцінки зі сторони судді/слідчого судді.

РОЗДІЛ 3. Міжнародні правові основи захисту прав, свобод і законних інтересів особи під час застосування до неї запобіжного заходу у виді тримання під вартою

3.1 Міжнародні гарантії у сфері правового регулювання запобіжного заходу у виді тримання під вартою

Відповідно до ст. 9 Конституції України чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства України [59]. В наш час міжнародні правові акти стали чітким орієнтиром для розвитку національного права. Тому, з метою дотримання принципу верховенства права Україна також активно імплементує норми міжнародного права.

Починаючи аналіз відповідних правових актів, доречним здається їх структуризація. В цьому питанні є вдалою є пропозиція Колодчина Д.О. щодо поділу актів за суб'єктом створення – на загальні та регіональні. До основних загальних можна віднести Загальну декларацію прав людини 1948 р. [60], Міжнародний пакт про громадянські та політичні права 1966 р. [61]; Декларацію про захист усіх осіб від катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання 1975 р. [62]; Конвенцію проти катувань і інших жорстоких, нелюдських і таких, що принижують гідність, видів поводження та покарання 1984 р. [63]; Звід принципів захисту всіх осіб, що піддаються затриманню чи ув'язненню в якій би то не було формі 1988 р. [64]; Основні принципи, що стосуються ролі юристів 1990 р. [65] та Мінімальні стандартні 43 правила ООН щодо заходів, не пов'язаних з тюремним ув'язненням (Токійські правила) 1990 р. [66]. [67, с. 42-43]

Безумовно, найважливішим актом серед поданого списку займає Загальна декларація прав людини 1948р. Саме в ній зазначаються положення про

недопущення безпідставного арешту або затримання, тортур та право прилюдного судового розгляду, при якому їй забезпечують усі можливості для захисту. Необхідно зазначити, що вищезазначений акт містить у собі опосередковані вимоги як в процесуальному аспекті (зокрема, стаття 8 - «Кожна людина має право на ефективне поновлення у правах компетентними національними судами в разі порушення її основних прав», стаття 9 – «Ніхто не може зазнавати безпідставного арешту, затримання або вигнання.»), так і в матеріальному аспекті (стаття 5 – «Ніхто не повинен зазнавати тортур, або жорстокого, нелюдського, або такого, що принижує його гідність, поводження і покарання.»). [60]

Положення цього акту були повторенні та розширенні (у контексті тримання під вартою) в подальшому. Так, Звід принципів захисту всіх осіб, що піддаються затриманню чи ув'язненню в якій би то не було формі встановлює, зокрема, права затриманого та деталізує повноваження держави щодо арешту (дане поняття тлумачиться в цьому акті досить широко). Досить детально в вищезазначеному акті були розглянуті також питання щодо роз'яснення прав затриманого (що побічно впливає на розгляд питання про обрання запобіжного заходу), повідомлення родичів про своє пересування з одного місця тримання під вартою до іншого, право на безкоштовного адвоката. Необхідно відзначити, що все ж найбільш важливим для прогресу правотворчості є положення принципу № 3:

«В інтересах осіб, які піддаються затриманню або ув'язненню будь-якій формі, не допускається жодне обмеження або применшення будь-яких прав людини, визнаних або існуючих у будь-якій державі відповідно до права, конвенціями, правилами або звичаями, на тій підставі, що ці права не визнаються або зізнаються у меншому обсязі у цьому Зводі принципів.» [64]

Тобто, підписанти вищезазначеного Зводу принципів (резолюції ООН) зобов'язуються встановлювати примат міжнародного права над національним в аспекті застосування арешту, зокрема, і тримання під вартою. Таким чином, встановлені гарантії для осіб, щодо яких застосований запобіжний захід у виді

тримання під вартою, навіть шляхом законодавчих змін, в Україні не можуть бути «зменшені» не лише завдяки положенням розділу II КУ, а й завдяки міжнародним документам. [59, ст. 22]

В свою чергу, Токійські правила дозволяють застосування тримання під вартою лише як виняткового заходу, а також зазначають зобов'язання щодо пропонування альтернативних заходів якомога раніше, обмежувати тривалість застосування та надання права на оскарження рішення. Орієнтиром для законодавства країн також стала норма вищезазначеної Резолюції - про встановлене право подавати запит або скаргу в суд щодо питань, які стосуються особи під вартою або її прав. [66] В цьому аспекті необхідно відзначити, що навіть чинний КПК досить розпливчасто встановлює право підозрюваного, обвинуваченого на звернення щодо її прав. Так відповідно до ч.6 ст. 206 КПК:

«Якщо під час будь-якого судового засідання особа заявляє про застосування до неї насильства під час затримання або тримання в уповноваженому органі державної влади, державній установі (орган державної влади, державна установа, яким законом надано право здійснювати тримання під вартою осіб), слідчий суддя зобов'язаний зафіксувати таку заяву або прийняти від особи письмову заяву та:

- 1) забезпечити невідкладне проведення судово-медичного обстеження особи;
- 2) доручити відповідному органу досудового розслідування провести дослідження фактів, викладених в заяві особи;
- 3) вжити необхідних заходів для забезпечення безпеки особи згідно із законодавством.» [1, ст. 206]

Інших обставин щодо скарг особи, до якої застосований запобіжний захід у виді тримання під вартою КПК України не передбачає.

Виходячи з вищевикладеного, можна зробити висновок, що національне законодавство досить сильно «звужує» обсяги гарантованих прав.

Так, окрім насильства під час застосування зазначеного запобіжного засобу, особа може бути сильно обмежена в інших матеріальних умовах (зокрема, площа, яка виділена для особи, санітарні умови). Однак у цих випадках слідчий суддя або суд не зобов'язаний розглядати таку заяву та ініціювати перевірку.

Забігаючи наперед, необхідно відзначити, що порушення зазначених умов неодноразово ставало причиною для ухвалення рішень ЄСПЛ, в яких Україна визнавалась порушником Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод.

Більш деталізовано право на захист в Основних принципах, що стосуються ролі юристів 1990 р. – до його складу було включено інформування особи про таке право (в тому числі гарантія надання безкоштовної правової допомоги), безпосереднє забезпечення цим правом та організація умов для консультацій [65, п. 5-8].

Окремо хотілося б зазначити міжнародні гарантії щодо прав неповнолітніх в сфері правового регулювання запобіжного заходу. Основними серед них є Конвенція ООН з прав дитини 1989 р. [68] та Мінімальні стандартні правила ООН відправлення правосуддя щодо неповнолітніх (Пекінські правила) 1985 р. [69]. Найбільш детально права неповнолітніх в сфері правового регулювання запобіжного заходу регламентовані в останньому акті – Пекінські правила вміщують у собі положення про права неповнолітніх; норми, що регламентують особливий підхід до призначення запобіжних заходів, та принципи, якими повинен керуватися компетентний орган при обранні заходів впливу.[4, с. 133]. Особливу увагу в цьому акті так само було приділено важливості більш поширеного використання альтернативних запобіжних заходів.

Повертаючись до поділу міжнародних актів за суб'єктом створення, необхідно зазначити і про регіональні акти. Серед них - Конвенція про захист прав людини й основоположних свобод 1950 р. [70]; Рекомендація Комітету Міністрів держав-членів Ради Європи R (80) 11 «Про тримання під вартою до суду» 1980 р. [71]; Рекомендація Rec (2006) 13 Комітету Міністрів державам-учасницям щодо застосування тримання під вартою, умов, у яких воно відбувається, і запровадження гарантій від зловживань 2006 р [72]. [67, с. 43-47]

Так, Конвенція про захист прав людини й основоположних свобод є одним із найголовніших актів, на зміст якого наша держава орієнтується не

лише у правотворенні, а й при правозастосуванні (про що більш детально буде розглянуто в підрозділі 3.2). Тут доречно було відзначити, що найбільший вплив на національне право мають положення статті 3, 5, 6 вищезазначеної Конвенції. [68]

Рекомендація Комітету Міністрів держав-членів Ради Європи R (80) 11 «Про тримання під вартою до суду» 1980 р., незважаючи на статус документа, стала також основою для національного законодавства різних країн. Так, навіть у 1980 р. вказаний акт мав досить прогресивні положення на зразок обов'язкового прийняття до уваги всіх змін в обставинах, що відбулися з того моменту, як особа тримається під вартою; або встановлення обов'язкового наступного переліку обставин, які повинні враховуватись під час обрання запобіжного заходу:

«характер та тяжкість передбачуваного злочину,
силу доказів того, що особа скоїла злочин,
покарання, яке, можливо, буде призначене внаслідок засудження,
характер, минуле та особисті та соціальні обставини особи та, зокрема, її зв'язку з суспільством,
поведінка особи, особливо те, як він виконав зобов'язання, які могли бути встановлені щодо нього в ході попереднього кримінального провадження.» [71, п. 2 р. II]

Так само вищезазначена Рекомендація містить у собі положення щодо виключних підстав для застосування запобіжного заходу у виді тримання під вартою (втім, дане правило не поширювалось на провадження щодо особливо тяжких злочинів – що знову ж таки в різних правових системах породжувало неоднозначний підхід). [71, п. 4 р. II]

Разом з тим, подальший розвиток міжнародного права в цьому аспекті продовжився у прийнятті Рекомендації Rec (2006) 13 Комітету Міністрів державам-учасницям щодо застосування тримання під вартою, умов, у яких воно відбувається, і запровадження гарантій від зловживань 2006 р. [72]

В цьому акті Комітет Міністрів більш структуровано підійшов до регулювання застосування тримання під вартою, в тому числі приділивши значну увагу матеріальним умовам при застосуванні вищезазначеного виду запобіжного заходу.

Так, наприклад, вказаним актом зазначено про право продовжити лікування поза місцем тримання під вартою (за свій рахунок), необмеженість у праві на листування, право на освіту і т.п. Навіть з урахуванням того, що вказаний акт прийнятий у 2006 р., в ньому встановлені більш ширші гарантії прав та свобод утримуваних під вартою, ніж чинні редакції КПК України або Закон України «Про попереднє ув'язнення». Яскравий приклад – ч. 1 ст. 13 Закону України «Про попереднє ув'язнення»:

«Особи, взяті під варту, можуть листуватися з родичами та іншими громадянами, а також підприємствами, установами, організаціями з письмового дозволу особи або органу, які здійснюють кримінальне провадження.» [73, ст. 13]

Окрім вищезазначених гарантій матеріальних умов, вищезазначеною Рекомендацією також встановлені певні особливості щодо процесуального аспекту застосування тримання під вартою:

«9. Той факт, що людина не є громадянином держави, в якій вона підозрюється у скоєнні злочину або не має соціально корисних зв'язків, не може вважатися достатньою для того, щоб зробити висновок про те, що існує загроза її ухилення від участі у кримінальному процесі.

10. По можливості слід виключити застосування утримання під вартою, якщо підозрюваний має під опікою неповнолітніх дітей.

11. При вирішенні питання про продовження тримання під вартою слід брати до уваги, що при його первісному призначенні могли бути причини для визнання цього заходу необхідним, а застосування альтернативного заходу неможливим, однак згодом ці причини могли бути усунені.

12. Порухення умов альтернативного запобіжного заходу може спричинити відповідні санкції, але не повинно автоматично спричинити застосування взяття під варту. У цьому випадку заміна альтернативного заходу взяттям під варту вимагає особливих підстав.»[72]

Аналізуючи вищезазначені положення, необхідно відзначити, що не кожна норма є безальтернативним зразком для імплементації до національного законодавства. Так, наприклад, п. 9 -11 достатньо було просто враховувати при правозастосуванні (що наразі і здійснюється, в тому числі національними судами України). Втім, для удосконалення процесуального законодавства було б доречно встановити положення в КПК, що порушення умов альтернативного запобіжного заходу може спричинити відповідні санкції, але не повинно

автоматично спричинити застосування взяття під варту. На даний момент, відповідно до усталеної судової практики, порушення обов'язків, покладених на підозрюваного або обвинуваченого при застосуванні іншого, раніше обраного запобіжного заходу, у переважній більшості випадків є часто вирішальною обставиною для «безсумнівного» застосування запобіжного заходу у виді тримання під вартою. В той час, встановлення вищезазначеної норми, навіть при самостійній оцінці слідчим суддею, судом буде слугувати орієнтиром при обранні виду запобіжного заходу.

Разом з тим, міжнародними актами встановлюються гарантії у сфері правового регулювання запобіжного заходу у виді тримання під вартою не лише для сторони захисту. Зокрема, в 2010 році було прийнято Резолюцію про вплив системи Римського статуту на потерпілих. [74, с. 12-13] Цей акт розширював положення Римського статуту міжнародного суду [75] і гарантував права потерпілих: на рівний та ефективний доступ до правосуддя, захист та підтримку; на оперативне та адекватне відшкодування (компенсації) завданої шкоди, а також доступ до відповідної інформації щодо порушених прав і правового механізму його відшкодування, що є необхідним складовим елементом правосуддя. [76, с. 136-137] Таким чином, за потерпілим закріплено право приймати активну участь при обранні запобіжного заходу засудженого (безсумнівно, лише за його бажанням). Незважаючи на те, що Римський статут досі не ратифікований, національне законодавство України в цілому кореспондує з його положеннями в аспекті застосування запобіжного заходу у виді тримання під вартою.

3.2 Практика Європейського суду з прав людини при застосуванні запобіжного заходу у виді тримання під вартою

Розглядаючи питання щодо впливу практики ЄСПЛ на обсяг прав людини, пов'язаних з триманням під вартою, необхідно насамперед звернутися

до норм Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, якими і регулюються насамперед вказані права.

Так, статтею 5 вищезазначеної Конвенції встановлено, що допускається обмеження свободи людини, зокрема, у випадку коли відповідно до процедури, встановленої законом здійснюється законний арешт або затримання особи, здійснене з метою допровадження її до компетентного судового органу за наявності обґрунтованої підозри у вчиненні нею правопорушення або якщо обґрунтовано вважається необхідним запобігти вчиненню нею правопорушення чи її втечі після його вчинення.

Окрім цього, Конвенцією встановлені наступні вимоги щодо застосування запобіжних заходів:

- вимога проінформувати заарештовану особу зрозумілою для неї мовою про підстави його арешту і про будь-яке обвинувачення, висунете проти неї;

- вимогу, щоб заарештована особа негайно постала перед суддею чи іншому посадовою особою (щодо обрання запобіжного заходу – перед судом або слідчим суддею) і їй було забезпечено розгляд справи судом упродовж розумного строку або звільнення під час провадження;

- право заарештованої особи ініціювати провадження, в ході якого суд без зволікання встановлює законність затримання і приймає рішення про звільнення, якщо затримання є незаконним;

- вимога встановлення права на відшкодування для особи, яка є потерпілою від арешту або затримання, яке було здійснено всупереч положенням статті 5 Конвенції захист прав людини і основоположних свобод. [70, ст. 5]

Усі вказані вимоги Конвенції так само зазначені, зокрема, і в статтях 29 та 56 Конституції України і навіть розширені (до прикладу – вимога щодо «негайності» постановня перед суддею). Як ми можемо бачити, чинне законодавство України в цілому відповідає змісту статті 5 Конвенції і для дотримання вимоги законності (тобто відповідності не лише національному законодавству, а й Конвенції) державою - немає перешкод.

Звертаючись до практики Європейського суду з прав людини при застосуванні запобіжного заходу у виді тримання під вартою, доцільно буде поділити усі дослідженні рішення на дві великі групи – ті, що регулюють питання щодо провадження в цілому щодо усіх запобіжних заходів (загальні) та такі, що прямо стосуються питань застосування запобіжного заходу у виді тримання під вартою (спеціальні).

До загальних висновків ЄСПЛ можна віднести такі, що регламентують:

- підставу для застосування запобіжного заходу у виді тримання під вартою – обґрунтовану підозру (справа «Нечипорук та Йонкало проти України»). Вказаним рішенням ЄСПЛ зазначив наступне:

«175. Суд повторює, що термін "обґрунтована підозра" означає, що існують факти або інформація, які можуть переконати об'єктивного спостерігача в тому, що особа, про яку йдеться, могла чинити правопорушення.

Однак, вимога, що підозра має ґрунтуватись на обґрунтованих підставах, є значною частиною гарантії недопущення свавільного затримання і тримання під вартою. Більше того, за відсутності обґрунтованої підозри особа не може бути за жодних обставин затримана або взята під варту з метою примушення її зізнатися у злочині, свідчити проти інших осіб або з метою отримання від неї фактів чи інформації, які можуть служити підставою для обґрунтованої підозри» [18, п. 175].

Вказане тлумачення ЄСПЛ є досить важливим для правозастосування, враховуючи відсутність дефініції зазначеного терміну у національному законодавстві.

Окрім того, в інших рішеннях ЄСПЛ більш детально розглядав зазначений аспект. Так у справі *Merabishvili v. Georgia* Стразбурзький Суд уточнив, що обсяг «обґрунтованості» не повинен бути обов'язково таким, як для визнання винуватості, винесення вироку або обвинувального акту. [77]

Варто зауважити, що під характеристикою обґрунтованості не може вважатись інформація, отримана свідком від третіх осіб. Так, у справі *Labita v. Italy* Судом було зазначено:

«У цій справі ... було жодних доказів, які б підтверджували свідчення Б.Ф. з чуток. Навпаки, основне, хоча й непряме джерело Б.Ф. інформації помер у 1989 році і, у свою чергу, отримав її з чуток від іншої особи, яка також була вбита до того, як його вдалося

допитати. Крім того, заявам Б.Ф. під час розслідування вже заперечили інші пентіти [«інформатори»], які сказали, що не впізнають заявника.

За цих обставин потрібні були б дуже вагомі причини для того, щоб тривале тримання заявника під вартою (два роки і сім місяців) було виправданим відповідно до пункту 3 статті 5.» [78, п. 156-161]

В той же час, викривальні заяви, на думку Суду, є обґрунтованим доказом на підтвердження необхідності застосування запобіжного заходу.

Окрім того, для обґрунтованості підозри не можуть бути встановлені виключення в обсязі для певних категорій злочинів. Наприклад, у справі *O'Hara v. the United Kingdom* ЄСПЛ зазначив наступне:

«35. ... хоча від Договірних держав не можна вимагати встановлення обґрунтованості підозри, що є підставою для арешту підозрюваного в тероризмі, шляхом розкриття конфіденційних джерел інформації, Суд постановив, що необхідність боротьби з терористичними злочинами не може виправдати розтягнення поняття «розумність» до такої міри, коли гарантія, яка забезпечується підпунктом «с» пункту 1 статті 5, буде порушена. Навіть за цих обставин Уряд-відповідач повинен надати принаймні деякі факти чи інформацію, які можуть переконати Суд, що заарештована особа була обґрунтовано підозрювана у скоєнні стверджуваного злочину.» [79]

- оцінка усіх доказів згідно критерію «поза розумним сумнівом» (справа «Кобець проти України») [80, п. 43]

Тут варто звернути увагу на те, що ЄСПЛ зазначає, що його стандарт оцінки доказів не є обов'язковим для використання національними судами. [81] Втім, фактичний вплив практики ЄСПЛ на законодавство і правозастосовну діяльність важко переоцінити. Так, у статті 19 КПК України встановлено вимогу щодо доведення поза розумним сумнівом винуватості.

Верховний Суд також надавав тлумачення зазначеного критерію, яка корелюється з правовим підходом ЄСПЛ:

«Стандарт доведення поза розумним сумнівом означає, що сукупність обставин, встановлена під час судового розгляду, виключає будь-яке інше розуміння пояснення події, яка є предметом судового розгляду, крім того, що інкримінований злочин був учинений і обвинувачений є винним у вчиненні цього злочину.

Для дотримання стандарту доведення поза розумним сумнівом законодавець вимагає, щоб будь-який обґрунтований сумнів у тій версії події, яку надало обвинувачення, був спростований фактами, встановленими на підставі допустимих доказів, і єдина версія, якою розумна і безстороння людина може пояснити всю сукупність фактів, установлених у суді, - є та версія подій, яка дає підстави для визнання особи винуватою за пред'явленим обвинуваченням.»[82]

Окрім того, як вже було зазначено раніше щодо обґрунтованості підозри, окрім допустимості, належності та достовірності, ці докази мають бути і достатніми (зокрема, не є допустимим використання лише показань свідків, які отримували інформацію від третіх осіб).

- право на перегляд матеріальних і процесуальних умов, в яких перебуває особа під вартою (справа «Геращенко проти України»).

Вказане право полягає у тому, що «компетентний суд має перевірити не лише дотримання процесуальних вимог національного законодавства, а й обґрунтованість підозри, яка стала підставою для затримання, а також мети, з якою застосовувалися затримання та подальше тримання під вартою». [29, п. 105]

Обсяг прав на дотримання матеріальних умов відображений і в національному законодавстві України. Так, відповідно до статті 206 КПК слідчий суддя, суд має обов'язки щодо захисту прав людини у випадку подання відповідної заяви (або навіть без подання такої) і повинен вжити передбачені заходи. Необхідно і зазначити про те, що у випадку появи тілесних ушкоджень або позбавлення життя людини саме держава під час розгляду справи ЄСПЛ повинна довести, що здійснила усі необхідні дії для уникнення негативних наслідків. Що стосується порушення процесуальних умов – то вони, звичайно, приведуть до порушення принципу законності державою (в тому числі і скасування відповідного рішення).

- обов'язковість чіткого строку дії запобіжного заходу (справа «Тимошенко проти України») [82, п. 267]. Вказана вимога досить близько пов'язана з загальною вимогою щодо юридичної визначеності. Беззаперечно, відсутність визначеності у вказаному аспекті нівелює правові гарантії затриманого.

- право особи, до якої застосовується запобіжний захід у виді тримання під вартою, на правову допомогу («Дайанан проти Туреччини») [83, п. 32-34].

Спеціальні принципи, отримані завдяки практиці ЄСПЛ, є ще більш важливими, адже саме вони вирішують прогалини в законодавстві крізь призму верховенства права. До них доцільно віднести:

- Ризики, які надають підстави слідчому судді/судді вважати, що особа буде перешкоджати провадженню. До цих ризиків ЄСПЛ відносив:

а) тяжкість злочину, в якому обвинувачується особа, як ризик (справа «Letellier v. France»), де ЄСПЛ зазначив, що хоча суворість вироку є важливим елементом оцінки ризику того, що обвинувачений може втекти або вчинити повторний злочин, необхідність продовження позбавлення волі не може оцінюватися з чисто абстрактної точки зору, враховуючи лише тяжкість правопорушення. Окрім того, продовження тримання під вартою не може бути використано для очікування вироку до позбавлення волі. [38, п. 43-44]

б) втеча співобвинуваченого як доказ ризику (справа «Мамедова проти РФ») Так, у зазначеній справі ЄСПЛ вказав на те, що «поведінка співобвинуваченого не може бути вирішальним фактором для оцінки ризику втечі затриманого. Така оцінка має ґрунтуватися на особистих обставинах затриманого». [84, п. 76]

с) спроба втечі як аргумент ризику (справа «Доронін проти України»):

«Суд зауважує, що, хоча й видається, що спроба заявника втекти дала відповідним органам підстави для тримання його під вартою протягом досудового слідства та розгляду справи в суді, серйозність пред'явлених йому обвинувачень, ризик його ухилення та перешкоджання здійсненню правосуддя залишалися єдиними підставами, з огляду на які суд не змінював обраний йому запобіжний захід.» [85, п. 63]

В цьому аспекті також доречно було б навести рішення *Merabishvili v. Georgia*:

«ризик втечі не може бути оцінений виключно на основі суворості можливого вироку; його слід оцінювати з посиланням на ряд інших факторів, таких як характер, мораль, активі обвинуваченого, зв'язки з юрисдикцією та міжнародні контакти .... Більше того, останнє речення пункту 3 статті 5 Конвенції показує, що коли єдиною причиною для затримання є страх, що обвинувачений втече і, таким чином, не з'явиться на суд, він або вона повинні бути звільнені до розгляду справи, якщо можливо. отримати гарантії, які забезпечать таку присутність.» [86, п. 223]

d) відсутність постійного місця проживання як підстава для загрози втечі (справа «Valeriy Kovalenko v. Russia»), де ЄСПЛ повторює, що відповідно до його прецедентної практики, відсутність постійного місця проживання як такого не створює загрози втечі. Так, у вищевказаній справі описані обставини про те, що до особи було застосований найсуворіший запобіжний захід насамперед з огляду на те, що:

«Згідно з повідомленнями поліції, пан Коваленко ніколи не з'являвся за місцем проживання у Жданово Московської області, а будинок за цією адресою є напівзруйнованим. Щодо його тимчасового проживання в Ульяновську, то він там з'являється рідко». [87, п.44]

Безперечно, такий підхід був визнаний протиправним. Окремо Суд наголосив, що наявність/відсутність постійного місця проживання (що також іноді сторона обвинувачення використовує в обґрунтуванні) є питанням факту, яке відрізняється від питання про те, чи має особа чи ні виконувати юридичні та адміністративні формальності щодо реєстрації його адреси в компетентних органах. Втім, вказаний аспект щодо місця реєстрації місця проживання при правозастосуванні повинен мати ще менший вплив на рішення щодо застосування запобіжного заходу у виді тримання під вартою, ніж наявність постійного житла.

- обов'язкове врахування альтернативних запобіжних заходів перед обранням заходу у виді тримання під вартою (справа «Амбрушкевич проти Польщі») [88, п. 31];

- презумпція на користь свободи підозрюваного – звільнення особи, як тільки обмеження її свободи перестає бути розумним (справа «Олександр Макаров проти Російської Федерації»).

При чому Суд в даному аспекті широко тлумачив статтю 5 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод:

«Як постійно зазначав Суд, друга частина пункту 3 статті 5 не дає судовим органам вибору між притягненням обвинуваченого до суду протягом розумного строку або наданням йому тимчасового звільнення до розгляду справи. До моменту засудження обвинувачений повинен вважатися невинуватим, і мета положення, що розглядається, по суті полягає в

тому, щоб вимагати від нього тимчасового звільнення після того, як його продовження тримання під вартою перестане бути розумним.» [89, п. 117]

- чіткий розподіл повноважень слідчого судді та суду протягом періоду після закінчення слідства та до початку судового розгляду («Чанєв проти України») [90, п.26-31];

- недопустимість застереження про обов'язковість обрання запобіжного заходу у виді тримання під вартою (справа «Грубник проти України»): «Будь-яка система обов'язкового тримання під вартою per se є несумісною з пунктом 3 статті 5 Конвенції» [91, п. 110]

- ступінь конкретності мотивів (справа «Ван дер Танг проти Іспанії») Так, ЄСПЛ під час розгляду зазначеної справи оцінював можливість порушення п. 3 ст. 5 Конвенції з захисту прав і основоположних свобод у разі, якщо аргументація є недостатньою. Безумовно, недостатність аргументації є дуже суб'єктивною характеристикою, тому ЄСПЛ прийшов до висновку, що стислі міркування не можуть самі собою означати порушення положень Конвенції з захисту прав і основоположних свобод. [92, п. 60] До таких самих висновків ЄСПЛ прийшов і у справі Грубник проти України, відзначивши додатково, що:

«ступінь конкретності мотивів національних судів з часом збільшувалася: 08 квітня 2016 року, під час залишення без змін ухвали про продовження строку тримання заявника під вартою, апеляційний суд послався на особливу роль заявника в організації протиправної діяльності як на підставу вважати, що існував ризик його переховування. Суд вказує на відсутність тверджень того, що органи державної влади не виявляли «особливу ретельність» під час здійснення провадження.» [91, п. 127]

Таким чином, можна прийти до висновку, що ЄСПЛ під час тлумачення норм Конвенції з прав і основоположних свобод не встановлює жорстких критеріїв кількісних показників до аргументації суду.

- обов'язковість права на перегляд рішення про застосування запобіжного заходу у випадку зміни обставин (як складова права на перегляд умов) (справа «Геращенко проти України»).

Вказане право на перегляд так само включає в себе перегляд матеріальних і процесуальних умов, в яких перебуває особа (про що більш детально було зазначено вище). У вказаній справі розглядалось питання щодо

недопущення заявника до можливості перегляду рішення після спливу майже 6 місяців з моменту прийняття рішення про застосування запобіжного заходу у виді тримання під вартою (Кримінально-процесуальний кодекс України 1960 р. «допускав» подібні випадки) [93] Разом з тим, наразі вказане право на перегляд закріплене судовою практикою, втім – з часовим обмеженням обов'язковості розгляду відповідного клопотання (30 днів) [1, ст. 201]

Підсумовуючи, необхідно зазначити, що усі ці висновки ЄСПЛ впливають не лише на правозастосовну діяльність судів в Україні, а й спрямовують розвиток законодавства в межах чіткого пріоритету прав людини. Причинно-наслідковий зв'язок можливо легко прослідкувати на прикладі справи «Єлоєв проти України», в якому Суд вказував на проблему чітко сформульованих положень щодо умов та тривалості застосування запобіжного заходу на стадії досудового розслідування, тим самим держава порушила принцип юридичної визначеності. [94, п. 53-54] Врахувавши цей недолік, КПК 2012 року чітко розмежує усі положення щодо строків застосування запобіжних заходів (однак, в той ж час, це питання залишається нерегульованим на інших стадіях). [95, с. 10]

* * *

Починаючи з положень Загальної декларації прав людини 1948 р. міжнародні стандарти постійно розширювались та доповнювались не лише в аспекті встановлення фундаментальних прав осіб, до яких застосовуються запобіжні заходи та потерпілих, а й аспекті деталізації порядку обрання запобіжних заходів - в тому числі і щодо обставин, які повинні враховуватись і як ці факти мають оцінюватись (до прикладу, щодо порушення умов застосованих запобіжних заходів).

На даний час можливо сміливо стверджувати, що міжнародні стандарти прав і свобод в процесуальному аспекті в чинному КПК не лише встановлені, а й розширені (наприклад, щодо обсягу обставин, які обов'язково слідчий суддя,

суд повинен встановити і оцінити). Разом з тим, аналізуючи дотримання міжнародних стандартів в аспекті гарантування матеріальних умов тримання під вартою (в тому числі щодо якості судового контролю) - необхідно визнати, що законодавство України, насамперед положення КПК та Закону України «Про попереднє ув'язнення» [73] потребують удосконалення в матеріальному аспекті: як щодо приведення гарантованого обсягу прав до міжнародних стандартів, так і щодо законодавчого встановлення реальної можливості превентивного та компенсаційного захисту прав осіб, до яких застосовувався запобіжний захід у виді тримання під вартою.

Що стосується ЄСПЛ і його рішень – то Страсбурзький суд залишається важливим органом, який захищає права людини після використання усіх національних засобів. Велика кількість рішень, прийнятих цим судом, є демонстрацією певної недосконалості українського законодавства (на момент прийняття рішень) та його застосування. Втім, варто відзначити, що переважна більшість справ (щодо дотримання вимог в процесуальному аспекті) розглядалися в роки до прийняття чинного КПК 2012 р. Причиною є не лише пропорційність сплинутого часу, а й зміст нового кодексу (відповідно до закладених принципів). Порівняльно-історичний метод надає змогу побачити суттєвий прогрес у захисті прав в першу чергу підозрюваного під час застосування запобіжного заходу у виді тримання під вартою. Додатковим фактором гарантування верховенства права є і національна судова практика, яка «скасовує» необхідність у зверненні до «суду останньої надії» (яскравий приклад – можливість оскаржувати рішення про відмову у зміні запобіжного заходу у виді тримання під вартою, і подальші законодавчі зміни).

Підсумовуючи, визнаємо, що Україна, безперечно, сильно наблизилась до високого рівня забезпечення прав при застосуванні запобіжного заходу, в тому числі і у виді тримання під вартою. Однак залишається і «простір» для подальшого прогресу. Враховуючи позитивні тенденції впливу ЄСПЛ на національне законодавство, можливо в певній мірі спрогнозувати ймовірні законодавчі зміни щодо положень про запобіжний захід у виді тримання під

вартою. Логічним подальшим розвитком порядку тримання під вартою буде спрямування на уникнення «свавільності» державних органів (наприклад, «послаблення» значення таких ризиків як відсутність постійного місця проживання, наявність співучасників (або їх втеча)).

ВИСНОВКИ

На нашу думку, в межах дослідження було досягнуто наступних завдань:

- з'ясовано генезис і значення тримання під вартою як інституту: проаналізовано історію застосування тримання під вартою, починаючи з царського періоду, та визначена його значимість на наступних етапах історії;
- розкрито суть тримання під вартою як інституту: досліджено проблематику дефініції тримання під вартою, з'ясовано мету, загальні, міжгалузеві та спеціальні засади;
  - виокремлено процесуальну форму застосування запобіжного заходу у виді тримання під вартою, зокрема, окремі аспекти: подання відповідного клопотання про застосування та порядок його погодження з прокурором (у разі необхідності), безпосередньо розгляд та питання апеляційного оскарження;
  - з'ясовано підстави та умови для обрання, зміни, скасування запобіжного заходу у виді тримання під вартою, виокремлено положення наукової доктрини та судової практики щодо тлумачення окремих понять – «достатні підстави», «обґрунтована підозра»; надано оцінку підстав та умов в аспекті юридичної визначеності (у порівнянні з правовими системами інших держав);
  - проаналізований обсяг обставин, що обов'язково повинні враховуватись при застосуванні запобіжного заходу у виді тримання під вартою;
  - розкрито основні положення щодо зміни та скасування запобіжного заходу у виді тримання під вартою, досліджено обмеження щодо зміни запобіжного заходу у часі, питання аргументації ухвали та можливість апеляційного оскарження; відмічено неналежне законодавче регламентування порядку скасування запобіжного заходу
  - виокремленні міжнародні гарантії у сфері правового регулювання запобіжного заходу у виді тримання під вартою, які були структуровані

залежно від видів актів; проаналізований вплив міжнародних стандартів на національне законодавство;

– виявлено закономірності в практиці ЄСПЛ при застосуванні запобіжного заходу у виді тримання під вартою, розмежовано встановлені у рішеннях ЄСПЛ принципи на загальні та спеціальні (щодо проблемних питань застосування усіх запобіжних заходів або лише у виді тримання під вартою), визначено вплив ЄСПЛ на національне законодавство, в тому числі і щодо стандартів застосування запобіжного заходу у виді тримання під вартою в матеріальному та процесуальному аспекті.

В межах дослідження процесуального порядку застосування запобіжного заходу у виді тримання під вартою були проаналізовані положення КПК з урахуванням національної судової практики, яка суттєво розширила зміст відповідних норм - особливого значення заслуговують інформаційні листи та рішення касаційних судів, а також рішення КСУ щодо тлумачення відповідних статей КПК. Також було опрацьовані рішення ЄСПЛ, в яких були зазначені важливі стандарти прав і свобод людини під час обрання запобіжного заходу (недопущення свавільності, право на перегляд, оцінка ризиків, підстав і доказів, врахування альтернативних запобіжних заходів та ін.). Було оглянуто наукові роботи відповідно до встановлених завдань та виокремлено варіанти для удосконалення положень КПК з поданої тематики, серед них – регламентування порядку погодження клопотання слідчого (зокрема, встановлення строків на розгляд), законодавче встановлення можливості ініціювання повного скасування запобіжних заходів, обмеження повноваження слідчого судді щодо залишення клопотання без розгляду до двадцяти днів замість тридцяти у разі повторного звернення та удосконалення положень ст. 178 КПК, що передбачають обставини, які повинні обов'язково оцінюватись слідчим суддею/судом під час обрання запобіжного заходу.

Окрім того, було проаналізовано встановлені гарантії дотримання прав в матеріальному аспекті (насамперед, щодо можливості превентивного та компенсаційного захисту від порушень прав осіб, до яких застосовувався

запобіжний захід у виді тримання під вартою, так і приведення обсягу таких прав до встановлених міжнародних стандартів (зокрема, щодо можливості листування).

Ми дійшли висновку, що КПК в цілому відповідає визнаним міжнародним стандартам захисту прав підозрюваного при застосуванні запобіжного заходу у виді тримання під вартою, особливо в аспекті правової визначеності, права на альтернативні запобіжні заходи, зобов'язання детального обґрунтування підстав та умов, права на перегляд рішень. Про це побічно свідчить і практика ЄСПЛ - більшість справ проти України на дану тематику (за чинного КПК) виникають внаслідок неналежного правозастосування, а не через недосконалість законодавства. Однак КПК досі потребує вдосконалення у регламентуванні процесуального порядку зміни та скасування запобіжного заходу у виді тримання під вартою (додатково до вищезазначених варіантів). Ще більшого удосконалення національне законодавство потребує в матеріальному аспекті. Так, було б доречним деталізувати КПК і надати повноваження саме слідчому судді/суду встановлювати обмеження щодо можливості користуватися послугами зв'язку, вирішувати питання щодо можливості тимчасово полишати місце тримання під вартою (наприклад, на тимчасове лікування), а також встановити реальні інструменти забезпечення мінімальних матеріальних умов тримання під вартою для обвинувачених, підозрюваних.

Втім, враховуючи значний нормотворчий прогрес в процесуальному аспекті щодо застосування запобіжних заходів, є усі підстави вважати, що питання удосконалення вищезазначених прогалин буде вирішено так само швидко та ефективно.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 28.12.1960 р. № 1001-05. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1001-05>. (дата звернення – 24.05.2022)
2. Звіти судів першої інстанції про розгляд матеріалів кримінального провадження за 2016, 2017, 2018, 2019, 2020, 2021 роки (окремо). URL: https://court.gov.ua/insh/sudova_statystyka. (дата звернення – 24.05.2022)
3. Люблинский П. И. Свобода личности в уголовном процессе : меры, обеспечивающие не уклонение обвиняемого от правосудия. Санкт-Петербург: Сенат. тип., 1906. С. 208.
4. Сівак О.В. Запобіжні заходи у кримінальному провадженні щодо неповнолітніх : дис. на здобуття наукового ступеня канд. юрид. наук. 2016 ; Національна академія внутрішніх справ. Київ. 188 с. URL: http://elar.naiu.kiev.ua/bitstream/123456789/1407/1/sivak_dis.pdf.
5. Тертишник В.М. Кримінальне-процесуальне право України : підручник. 4-те вид., доп. і переробл. Київ : А.С.К., 2003. 434 с. URL: http://biblio.umsf.dp.ua/jspui/bitstream/123456789/2018/1/Tertishnik_Krim_proc_Ukr_Zagalna_090414_avt.pdf.
6. Хапаев И.М. История становления и развития законодательства и практики применения меры пресечения в виде заключения под стражу, XIX - XX вв. Актуальные проблемы российского права. 2014. № 10. С. 2310 -2312. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/istoriya-stanovleniya-i-razvitiya-zakonodatelstva-i-praktiki-primeneniya-mery-presecheniya-v-vide-zaklyucheniya-pod-strazhu-xix-xx-vv/viewer>.
7. Тимошенко Ю. П. Історія розвитку інституту запобіжних заходів у кримінальному процесі України. Вісник Пенітенціарної асоціації України. 2017. № 1. С.212. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/brau_2017_1_29.
8. Серета А.М. Інституціоналізація судової влади в добу відродження української державності (1917-1918 рр.) // Вісник Запорізького національного

університету. 2017. № 3. С. 25. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=Vznu_Jur_2017_3_5.

9. Земцов Б.Н. История государства и права России : учебное пособие. Москва : Изд. центр ЕАОИ, 2008. С. 274. URL: http://school2-1gov.ru/images/DOCS/Istoria_otechestvennogo_gos-va_i_prava.pdf.

10. Рішення Конституційного Суду України (Велика палата) у справі за конституційною скаргою Глуценка Віктора Миколайовича щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень частини другої статті 392 Кримінального процесуального кодексу України від 13 червня 2019 року № 4-р/2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v004p710-19>.

11. Орлов Р.В. Применение заключения под стражу в качестве меры пресечения на предварительном расследовании в российском уголовном судопроизводстве: автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.09. Иркутск, 2008. С. 7. URL: https://static.freereferats.ru/_avtoreferats/01004127451.pdf.

12. Даль А.Л. Щодо сутності поняття тримання під вартою. Теоретичні аспекти організації досудового розслідування: матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції. Харків. 04 грудня 2015 р. С. 334. URL: http://dspace.univd.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/424/teoretichni_aspekti_organizaciyi_dosudov.pdf?sequence=2&isAllowed=y.

13. Байрамов Р. Р. Правовое регулирование содержания под стражей подозреваемых и обвиняемых в следственных изоляторах : автореф. дисс.... к.ю.н.: специальность 12.00.08. Санкт-Петербург, 2003. С. 20.

14. Конституція України : закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96 // Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 29. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>. (дата звернення – 24.05.2022)

15. Рішення Великої палати Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Уповноваженого Верховної Ради України з прав

людини щодо відповідності Конституції України (конституційності) положення третього речення частини третьої статті 315 Кримінального процесуального кодексу України від 23 листопада 2017 року № 1-р/2017. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v001p710-17>.

16. Про деякі питання порядку застосування запобіжних заходів під час досудового розслідування та судового провадження відповідно до Кримінального процесуального кодексу України: лист Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ № 511-550/0/4-13 від 04 квітня 2013 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0511740-13>.

17. Статистична інформація про роботу прокурора за 2020 рік. URL: https://old.gp.gov.ua/ua/stst2011.html?dir_id=114137&libid=100820&c=edit&_c=fo.

18. Справа «Нечипорук і Йонкало проти України» (заява № 42310/04), рішення від 21 квітня 2011 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_683.

19. Пешков М. А. Закон и полицейская практика производства ареста и обыска в уголовном процессе США (доктрина "достаточное основание"). Российский следователь. 1999. № 4. С. 29-30. URL: http://library.nlu.edu.ua/POLN_TEXT/UP/PESHKOV_1998.pdf.

20. Фоміна Т. Г. Обставини, що враховуються при обранні запобіжного заходу. Форум права. 2018. № 1. С. 95–104. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index.htm_2018_1_16.

21. Фаринник В. І. Підстави та процесуальний порядок застосування запобіжного заходу у виді взяття під варту. Форум права. 2015. № 1. С. 329–336. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index.htm_2015_1_54.

22. Кримінально процесуальний кодекс (Strafprozessordnung. Aktuelle Gesetze: Strafprozessordnung ohne Nebengesetze). URL: <https://www.gesetze-im-internet.de/stpo>.

23. Кримінально-процесуальний кодекс Грузії. URL: <https://www.matsne.gov.ge/ka/document/view/90034?publication=143>
24. Кримінально-процесуальний кодекс Республіки Молдова. URL: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=17324&lang=ru.
25. Каліновська М.О. Актуальні питання погодження прокурором клопотання слідчого про застосування запобіжного заходу під час досудового розслідування. Економіка та митно-правові відносини. Випуск 2, грудень 2017 р. с. 72-78. URL: <http://sciencehub.org.ua/wp-content/uploads/2018/06/11.-%D0%9A%D0%B0%D0%BB%D1%96%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B0-%D0%9C.%D0%9E.-72-78.pdf>.
26. Тищенко О.І. Зміна запобіжного заходу у кримінальному провадженні: окремі питання // Юридичний науковий електронний журнал. 2019. № 5. С. 326-327. URL: http://www.lsej.org.ua/5_2019/80.pdf.
27. Постанова Верховного Суду колегією суддів Третньої судової палати Касаційного кримінального суду у справі № 635/108/19 від 09 грудня 2020 року.
URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/93472161?fbclid=IwAR3SCdQRA16XU53-NrSm_WsqtX8onr8iyxibuft9k_OBwiYdV_KJ-1uc13s.
28. Ухвала Приморського районного суду м. Одеси від 04.05.2020 р. (справа № 522/13583/19). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/89112968>.
29. Рішення Європейського суду з прав людини від 7 листопада 2013 року (справа «Геращенко проти України»(Заява № 20602/05)).
URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_985#n65.
30. Ухвала Вінницького міського суду Вінницької області від 08.04.2020 р. (справа № 127/7884/20). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/88710961/>
31. Постанова Верховного суду у складі колегії суддів першої палати Касаційного кримінального суду від 30.01.2018 № 201/17235/16-к. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/72009712>.

32. Постанова Верховного суду у складі колегії суддів Касаційного кримінального суду від 28.03.2019 р. (справа 286/1695/18). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/80950762>.

33. Ухвала Вінницького міського суду Вінницької області від 12.09.2019 р. (справа № 127/25174/19). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/84285718>.

34. Ухвала Вінницького міського суду Вінницької області від 24.05.2019р. (справа № 127/14450/19). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/82070261>.

35. Ухвала Верховного суду від 28 травня 2020 р. N 554/2023/20. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/c018199?an=27>.

36. Ухвала Верховного суду від 17.05.2021 р. № 335/9520/19. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/view/vs210116>.

37. Осадча О. С. Повноваження прокурора при застосуванні запобіжних заходів : [монографія] за заг. ред. О.О. Юхна. Харків: Панов, 2016. С. 162-163. (Серія «Бібліотечка слідчого та детектива : учасники кримінального провадження»). URL: <http://dspace.univd.edu.ua/xmlui/handle/123456789/1206>.

38. Дело Летелье (Letellier) против Франции, решение от 26.06.1991. Европейский суд по правам человека. Избранные решения. Т. 1. М.: Норма, 2000. С. 698-704. (Извлечение). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/980_159.

39. Ухвала Донецького апеляційного суду від 03.02.2022 № 243/2002/21. URL: <https://verdictum.ligazakon.net/document/98775122>.

40. Ухвала Апеляційного суду Закарпатської області від 27.12.2017 № 308/10256/17 року. URL: <https://verdictum.ligazakon.net/document/71323724>.

41. Ухвала Апеляційного суду Одеської області від 28.12.2017 року № 495/10200/17. URL: <https://verdictum.ligazakon.net/document/71375038>.

42. Ухвала Апеляційного суду м. Києва від 18.02.2015 № 11-сс/796/455/2015. URL: <https://verdictum.ligazakon.net/document/42841996>.

43. Ухвала Центрального районного суду м. Миколаєва від 05.11.2021 № 490/7038/21. URL: <https://verdictum.ligazakon.net/document/101341305>.

44. Ухвала Апеляційного суду Харківської області від 16.02.2015 № 638/1584/15-к. URL: <https://verdictum.ligazakon.net/document/43301539>.

45. Порядок взаємодії закладів охорони здоров'я Державної кримінально-виконавчої служби України із закладами охорони здоров'я з питань надання медичної допомоги особам, узятим під варту, затвердженого наказом Міністерства юстиції України та Міністерства охорони здоров'я України від 10 лютого 2012 року N 239/5/104. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0212-12>.

46. Ухвала Миколаївського апеляційного суду від 17.01.2019 № 487/8524/18. URL: <https://verdictum.ligazakon.net/document/79237388>.

47. Ухвала Житомирського апеляційного суду від 08.05.2020 № 296/3452/20. URL: <https://verdictum.ligazakon.net/document/89152880>.

48. Ухвала Полтавського апеляційного суду від 03.11.2021 № 539/3862/21. URL: <https://verdictum.ligazakon.net/document/100916505>.

49. Ухвала Апеляційного суду м. Києва від 31.12.2015 № 757/45219/15-к. URL: <https://verdictum.ligazakon.net/document/55342844>.

50. Ухвала Кропивницького апеляційного суду від 06.01.2021 № 383/1318/20. URL: <https://verdictum.ligazakon.net/document/94973235>.

51. Ухвала Донецького апеляційного суду від 17.02.2022 № 225/7478/21. URL: <https://verdictum.ligazakon.net/document/103391440>.

52. Ухвала Луганського апеляційного суду від 27.10.2021 № 428/5437/17. URL: <https://verdictum.ligazakon.net/document/100756713>.

53. Ухвала Личаківського районного суду м. Львова від 17.07.2021 № 463/5782/21. URL: <https://verdictum.ligazakon.net/document/98499913>.

54. Ухвала Одеського апеляційного суду від 28.05.2019 № 520/9524/19. URL: <https://verdictum.ligazakon.net/document/82269645>.

55. Ухвала Львівського апеляційного суду від 08.11.2021 № 463/2332/21. URL: <https://verdictum.ligazakon.net/document/101050953>.

56. Ухвала Гуляйпільського районного суду від 30.11.2012 № 0806/2134/2012. URL: <https://verdictum.ligazakon.net/document/59128411>.

57. Ухвала Київського апеляційного суду від 31.03.2021 № 761/25689/20.
URL: <https://verdictum.ligazakon.net/document/96269395>.

58. Ухвала Донецького апеляційного суду від 04.12.2019 № 221/3266/16-к.
URL: <https://verdictum.ligazakon.net/document/86171243>.

59. Конституція України : закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96 // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30.
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>.

60. Резолюція Генеральної Асамблеї ООН 217 А (III): Загальна декларація прав людини ООН від 10 грудня 1948 року.
URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015.

61. Резолюція Генеральної Асамблеї ООН А/RES/2200 А (XXI): Міжнародний пакт про громадянські і політичні права від 16 грудня 1966 року.
URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043.

62. Резолюція Генеральної Асамблеї ООН 3452 (XXX): Декларація про захист усіх осіб від катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поведження і покарання від 9 грудня 1975 року.
URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_084.

63. Конвенція проти катувань і інших жорстоких, нелюдських і таких, що принижують гідність, видів поведження та покарання від 10 грудня 1984 року.
URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_085.

64. Резолюція Генеральної Асамблеї ООН 43/173: Звід принципів захисту всіх осіб, які піддаються затриманню чи ув'язненню будь-яким чином від 9 грудня 1988 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_206.

65. Рішення Восьмого Конгресу ООН щодо попередження злочинності та поведження з правопорушниками: Основні принципи, що стосуються ролі юристів. - Гавана, 27 серпня - 7 вересня 1990 року.
URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_313.

66. Резолюція Генеральної Асамблеї ООН 45/110: Мінімальні стандартні правила Організації Об'єднаних Націй у відношенні заходів, не пов'язаних з

тюремним ув'язненням (Токійські правила) від 14 грудня 1990 року.
URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_907.

67. Колодчин Д.В. Тримання під вартою як запобіжний захід: дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Харків, 2018. с. 42-47.
URL: http://nauka.nlu.edu.ua/download/diss/Kolodchin/d_Kolodchin.pdf. (дата звернення – 11.02.2021 р.)

68. Резолюція Генеральної Асамблеї ООН 44/25: Конвенція про права дитини від 20 листопада 1989 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021.

69. Резолюція Генеральної Асамблеї ООН 40/33: Мінімальні стандартних правила ООН відправлення правосуддя щодо неповнолітніх (Пекінські правила) від 29 листопада 1985 року.
URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_211.

70. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод // Рада Європи . – 04 листопада 1950 року.
URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004

71. Рекомендація Комітету Міністрів держав-членів Ради Європи R (80) 11 «Про тримання під вартою до суду» від 27 червня 1980 року.
URL: <https://docs.cntd.ru/document/90199460>.

72. Рекомендація Res (2006) 13 Комітету Міністрів державам-учасникам щодо застосування тримання під вартою, умов, у яких воно відбувається, і запровадження гарантій від зловживань від 27 вересня 2006 року.
URL: <https://rm.coe.int/16806f40e5>.

73. Закон України «Про попереднє ув'язнення». (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1993, № 35, ст.360).
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3352-12>.

74. Резолюция RC/Res.2 Влияние системы Римского статута на потерпевших и затронутые сообщества - Кампала, 9-ое пленарное заседание, 8 июня 2010 года. – Ст. 12-13. URL: <https://crimeofaggression.info/documents/6/RC-Res6-RUS.pdf>

75. Римський статут міжнародного кримінального суду. – Рим, 17 липня 1998 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588#Text

76. Абламський С. Є. Захист прав і законних інтересів потерпілого у кримінальному провадженні: монографія. – Харків: Панов, 2015. – С. 136-137. URL: <http://dspace.univd.edu.ua/xmlui/handle/123456789/4194>.

77. Merabishvili v. Georgia (Application no. 72508/13). URL: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:\[%22001-178753%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-178753%22]})

78. Labita v. Italy. (Application no. 26772/95). URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-58559/>

79. O'Hara v. the United Kingdom (Application no. 37555/97). URL: [https://hudoc.echr.coe.int/fre#{%22itemid%22:\[%22001-59721%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/fre#{%22itemid%22:[%22001-59721%22]}).

80. Справа права "Кобець проти України" (Заява № 16437/04) , рішення від 14 лютого 2008 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_320.

81. Бущенко А. Чи розумно посилатися на цитату ЄСПЛ про розумний сумнів? URL: <https://zib.com.ua/ua/143749.html>.

82. Справа «Тимошенко проти України» (Заява № 49872/11): рішення від 30 квітня 2013 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_924t.

83. Case of Dayanan v. Turkey (Application no 7377/03). 22 September 2009. URL: <http://hudoc.echr.coe.int/webservices/content/pdf/001-95015>.

84. Справа «Мамедова проти Росії» (Заява №7064/05), рішення від 01 липня 2006 року. URL: <http://hudoc.echr.coe.int/app/conversion/pdf?library=ECHR&id=001-105364&filename=CASE%20OF%20MAMEDOVA%20v.%20RUSSIA%20-%20%5BUkrainian%20Translation%5D.pdf>.

85. Справа "Доронін проти України" (Заява № 16505/02), рішення від 19 лютого 2009 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_663.

86. Merabishvili v. Georgia. (Application no. 72508/13) URL: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:\[%22001-178753%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-178753%22]}).

87. Case of Valeriy Kovalenko v. Russia (Application no. 41716/08). - 29 May 2012.

URL: [https://hudoc.echr.coe.int/rus#{%22tabview%22:\[%22document%22\],%22itemid%22:\[%22001-110951%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/rus#{%22tabview%22:[%22document%22],%22itemid%22:[%22001-110951%22]})

88. Case of Valeriy Kovalenko v. Russia (Application no. 41716/08). - 29 May 2012.

URL: [https://hudoc.echr.coe.int/rus#{%22tabview%22:\[%22document%22\],%22itemid%22:\[%22001-110951%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/rus#{%22tabview%22:[%22document%22],%22itemid%22:[%22001-110951%22]})

89. Case of Makarov v. Russia (Application no. 21074/03)
[https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22dmdocnumber%22:\[%22813182%22\],%22display%22:\[0\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22dmdocnumber%22:[%22813182%22],%22display%22:[0]})

90. Справа «Чанєв проти України» (Заява № 46193/13): рішення від 9 жовтня 2014 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_a37.

91. Справа «Грубник проти України» (Заява № 58444/15): рішення від 17 вересня 2020 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_f52.

92. Case of Van der Tang v. Spain. (Application no. 19382/92).
 URL: [https://hudoc.echr.coe.int/fre#{%22itemid%22:\[%22001-57946%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/fre#{%22itemid%22:[%22001-57946%22]})

93. Кримінально-процесуальний кодекс України, Затверджений Законом від 28.12.60 (1000-05) ВВР, 1961, N 2 ст. 15. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1001-05>.

94. Справа "Єлоєв проти України" (Заява N 17283/02): рішення від 06 листопада 2008 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_433.

95. Тертишник В. М. Реалізація правових позицій і прецедентної практики Європейського суду з прав людини в розв'язанні проблем кримінально-процесуального права України. Правова позиція. 2016. № 1. С. 7–13.
 URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vamsup_2016_1_3.